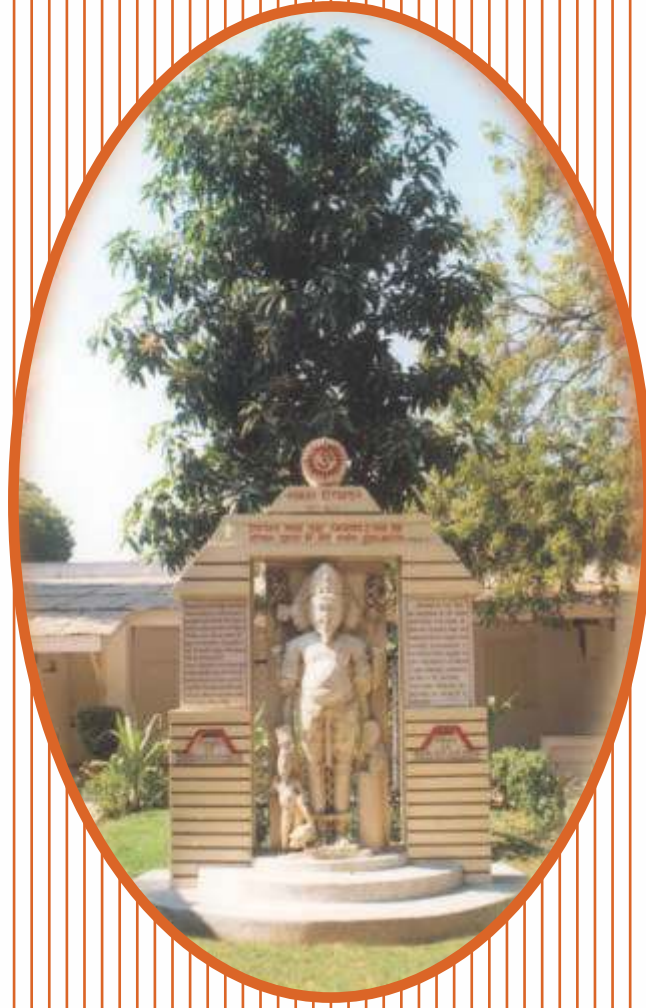

ISSN 0976 – 9609 V-Vidyanagar

वर्ष: २६ || अंक: ६ || जून २०२४ || सङ्ग अंक : ६३२

वि-विद्यानगर

(Peer-Reviewed Magazine)

CHARUTAR VIDYA MANDAL

(Est: 1945)

Vallabh Vidyanagar-388120

www.vvidyanagar.ecvm.net

॥ શ્રદ્ધાંજલિ ॥

ચારુતર વિદ્યામંડળના ભૂતપૂર્વ અધ્યક્ષ અને ન્યુ વિદ્યાનગરના સ્થાપક સ્વ. ડૉ. સી.એલ.પટેલની પૂણ્યતિથિ નિમિત્તે તા.૨૭/૦૫/૨૦૨૪ને સોમવારના રોજ સવારે ૧૦:૦૦ કલાકે ન્યુ વલ્લભ વિદ્યાનગર ખાતે આવેલ મઢૂલીમાં તેઓનું તૈલચિત્ર મુકવામાં આવેલ છે ત્યાં પુષ્પાંજલિ અર્પણ કરવાનો કાર્યક્રમ યોજીને સ્વ. ડૉ. સી.એલ.પટેલને શ્રદ્ધાંજલિ આપવામાં આવી હતી. આ પ્રસંગે ચારુતર વિદ્યામંડળના ઉપપ્રમુખશ્રી મનીષભાઈ પટેલ, ઈન્ચાર્જ માનદ્ મંત્રીશ્રી રમેશભાઈ તલાટી, સહમંત્રી શ્રી વિશાલ એચ. પટેલ તથા કૉલેજના આચાર્યશ્રીઓ/વડાશ્રીઓ તથા ચારુતર વિદ્યામંડળના કર્મચારી ગણ ઉપસ્થિત રહ્યા હતા અને પૂ. ડૉ. સી.એલ.પટેલને પુષ્પાંજલિ અર્પણ કરી હતી.

તંત્રી
ઉર્વીશિ છાયા
પરામર્શન

નરેશ વેદ • રાજેન્દ્રસિંહ જાડેજા
ભગીરથ બ્રહ્મભટ્ટ • આર. પી. પટેલ

સંપાદન-સહાય
વિજય સુથાર

પ્રકાશક
ડૉ. એસ.જી. પટેલ
માનદ્ મંત્રી, ચારુતર વિદ્યામંડળ
વલ્લભ વિદ્યાનગર-૩૮૮ ૧૨૦

•

મુદ્રક
સીવીએમ પ્રેસ, વલ્લભ વિદ્યાનગર-૩૮૮૧૨૦

વિ-વિદ્યાનગર
ચારુતર વિદ્યામંડળ પ્રકાશન

જૂન-૨૦૨૪
વર્ષ : ૨૬ અંક : ૬
સળંગ અંક ૬૩૨

ISSN 0976-9609-V Vidyanagar

ચારુતર વિદ્યામંડળ
વલ્લભ વિદ્યાનગર-૩૮૮ ૧૨૦
સ્થાપના વર્ષ : ૧૯૪૫

પ્રમુખ ઉપપ્રમુખ
શ્રી પ્રયાસ્વીનભાઈ બી. પટેલ શ્રી મનીષભાઈ એસ. પટેલ
અધ્યક્ષ માનદ્ મંત્રી
શ્રી ભીખુભાઈ બી. પટેલ ડૉ. એસ. જી. પટેલ

માનદ્ સહમંત્રીઓ
શ્રી મેહુલ ડી. પટેલ

શ્રી રમેશ સી. તલાટી શ્રી વિશાલ એચ. પટેલ

વૃત્તિ અને પ્રવૃત્તિએ વિદ્યાનગરની વિભાવનાને મૂર્ત કરતું વિશાળ જ્ઞાનસંકુલ

પ્રાથમિક અને માધ્યમિક કક્ષાએ ગુજરાતી તથા અંગ્રેજી માધ્યમમાં શિક્ષણ સુવિધાઓ • ઉચ્ચતર માધ્યમિક શિક્ષણસંકુલના વિજ્ઞાન, સામાન્ય, ગૃહવિજ્ઞાન પ્રવાહ • ઉચ્ચ શિક્ષણ ક્ષેત્રે વિનયન, વાણિજ્ય, વિજ્ઞાન, ગૃહવિજ્ઞાન, યંત્રવિજ્ઞાન, ઇજનેરી વિજ્ઞાન, ઔષધ વિજ્ઞાન, લલિતકલાઓ ચિત્ર, સંગીત, નૃત્ય, શારીરિક શિક્ષણ, આયુર્વિજ્ઞાન, બાયોટેકનોલોજી, હોટેલ મેનેજમેન્ટ, ટુરિઝમ ટ્રાવેલના અભ્યાસક્રમોને આવરી લેતી કોલેજ ઓફ બિઝનેસ એન્ડ એડમિનિસ્ટ્રેશન, અંગ્રેજી ભાષાશિક્ષણ તથા પ્રશિક્ષણ વ્યવસ્થાની કોલેજ • અનુસ્નાતક કક્ષાએ વાણિજ્ય અને વ્યવસ્થાપન, વિજ્ઞાન, ઔષધવિજ્ઞાન, ગૃહવિજ્ઞાન, ઇજનેરી, દર્શનશાસ્ત્ર, અંગ્રેજી પ્રશિક્ષણના અભ્યાસક્રમો • વિવિધ વિદ્યાશાખાઓમાં વ્યાપક સંશોધનની સુવિધાઓ • કલા, વિજ્ઞાન અને માનવવિદ્યાઓના વિમર્શની ભૂમિકા રચી આપતાં પુસ્તકો-સામયિક પ્રકાશનો • વિદ્યાકીય વાતાવરણને ધબકતું રાખતી વિવિધ વ્યાખ્યાનમાળાઓ • સર્જકો, સારસ્વતો, કર્મચારીઓના સન્માનની ઉજ્જવળ પરંપરા, રમતગમત ક્ષેત્રે રાષ્ટ્રીય સ્પર્ધાઓનું યુવકોન્મુખ આયોજન • પ્રાથમિકથી લઈ અનુસ્નાતક કક્ષાનાં વિદ્યાર્થી ભાઈબહેનો માટે છાત્રાલયો, અધ્યાપક નિવાસો તેમજ આચાર્ય નિવાસોની સુવિધાઓ • સતત વિકાસની પરંપરામાં વલ્લભ વિદ્યાનગર ઉપરાંત ન્યૂ વલ્લભ વિદ્યાનગર ટાઉનશીપમાં વિવિધ અભ્યાસક્રમોવાળી શિક્ષણસંસ્થાઓની સ્થાપના થતી રહી છે. • રાજ્યની પ્રથમ મહિલા ઇજનેરી કોલેજ, સરદાર પટેલના જીવન અને કાર્ય માટે દેશની સર્વપ્રથમ સંશોધન સંસ્થા તેમજ સમગ્ર ગુજરાતમાં અંગ્રેજી માધ્યમની સ્નાતક કક્ષાની પત્રકારત્વ અને સમૂહ માધ્યમોની કોલેજ, ગુજરાતની યુવાપેઢીને સનદી સેવાઓમાં પ્રવેશ આપવા માટેની સીવીએમ આઈએએસ એકેડેમી • કાષ્ટદાશાસ્ત્ર અને ન્યાયશાસ્ત્રની અનોખી કોલેજ • ઇન્ટિરિયર ડિઝાઇન અને આર્કિટેક્ચરની સ્કૂલ ઉપરાંત ફાઇન આર્ટ્સની ડિગ્રી કોલેજ.

અંકની છૂટક કિંમત : ₹ ૧૫/- રવાનગી ખર્ચ : ₹ ૧૦/- વાર્ષિક લવાજમ : ₹ ૧૫૦/-
વિદ્યાર્થી લવાજમ : ₹ ૧૦૦/- આજીવન લવાજમ : ₹ ૧૫૦૦/-

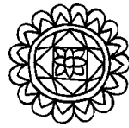
ISSN 0976-9609

જૂન-૨૦૨૪ | વિ-વિદ્યાનગર ૬૩૨ | ૧

વલ્લભ વિદ્યાનગરના આદ્યસ્થાપકો પૈકી એક ભાઈકાકાએ ઇ.સ. ૧૯૬૪માં આ વિદ્યાકેન્દ્ર ઉપરથી એક સામયિક પ્રકાશિત થાય જેમાં સાહિત્ય અને શિક્ષણ વિષયક સંસ્કારલક્ષી સામગ્રી રજૂ થાય અને ઉચ્ચ અભ્યાસ અર્થે આવતી કિશોર-યુવાપેઢી એથી લાભાન્વિત થાય, વિદ્યાર્થીઓ અને અધ્યાપકો પણ એમાં સક્રિય રસ લેતા થાય એવી મનીષા પ્રગટ કરી હતી. ફલસ્વરૂપ ૧૯ નવેમ્બર ૧૯૬૪ના રોજ 'વલ્લભ વિદ્યાનગર' પાક્ષિકનો આરંભ થયો. પછીથી એ માસિક સ્વરૂપે 'વિદ્યાનગર' નામે પ્રગટ થતું રહ્યું. |વિ| નામે એનો ત્રીજો અવતાર થયો ત્યારથી પૂર્વ અધ્યક્ષ ડૉ.સી.એલ.પટેલની નિસબત અને ઉદારતાના ફળસ્વરૂપે તે નવપલ્લવિત થયું, અને ઇ.સ.૧૯૯૯થી નિયમિતપણે 'વિ-વિદ્યાનગર' એ નામથી પ્રકાશિત થતું રહ્યું છે.

વિ-વિદ્યાનગર

વિ-વિદ્યાનગર www.vvidyanagar.ecvm.net પર મૂકવામાં આવે છે. દેશ-વિદેશના વાચકોને પ્રતિભાવ જણાવવા વિનંતી.

આ માસની વિચાર-કણિકા

કેશવ તમને વીનવે સ્વામી, મંગલ કર મૂરતિ
ધૂપ દીપ ને ઝળહળતી જ્યોતે, ઉતારીએ આરતી.
ગરવા ! પાટે પધારો ગુણપતિ

પ્રાથમ્ય જીવનશૈલી.....૩	એસ.જી.પટેલ
આપણો વૈભવ અને વારસો ૬	પદ્ય-વિભાગ : રવિસાહેબ, લીરલબાઈ
નવાં કાવ્યો ૭	નરેશ સોલંકી, અશ્વિન ચંદારાણા, પુષ્કરરાય જોશી, નિર્ઝરી મહેતા
આપણો વૈભવ અને વારસો	ગદ્ય-વિભાગ : ભારતીય સંસ્કૃતિના કવિ૮
ગદ્ય-વિભાગ : ભારતીય સંસ્કૃતિના કવિ	ઉમાશંકર જોશી
લઘુકથા-૧ શોધ.....૧૦	મનસુખ સહ્યા
લઘુકથા-૨ પીળાશ૧૦	પ્રેમાભાઈ એસ. પટેલ
વાર્તા ગરબડ.....૧૧	મનીષા રાઠોડ
વિદેશી વાસીની વતન વંદના ૧૬	
લલિત નિબંધ ઊડઊડ કરે એ પંખીઓ.....૧૮	સિલાસ પટેલિયા
સમીક્ષા લેખ	પન્નાલાલ કૃત વળામણા લઘુ નવલકથા૨૦
સમીક્ષા લેખ	પ્રવીણભાઈ ભીખાભાઈ વજ્જર
સામાજિક ગો-સેવા પરમો ધર્મ:.....૨૪	દર્શક કે. પરમાર
શિક્ષણ	વિશ્વ કલ્યાણને માટે ભારતીય શિક્ષણ.....૨૬
શિક્ષણ	મૂ.લે.મુકુલ કાનિટકર અનુવાદ : મહેન્દ્ર નાઈ
વિદ્યાવૃત્ત ૩૦	
આયુર્વેદ આધુનિક યુગમાં નિદ્રા.....૩૧	આશિષ એમ. ભડાણીયા ^૧ રિતેશ ગુજરાથી ^૨

॥ प्राथम्य ॥

જીવનશૈલી

સંકલન : એસ.જી.પટેલ

- જે કામ ન કરે તેણે ખાવું પણ ન જોઈએ.
- તમારે એ પ્રકારે જીવવું જોઈએ, જેમાં તમારે માટે હિંસાની જરૂર ન રહે.
- શારીરિક શ્રમથી બૌદ્ધિક પ્રવૃત્તિ બંધ થતી નથી, પણ તેની ગુણવત્તા સુધરે છે અને તેને મદદ થાય છે.
- દરેક શારીરિક શ્રમ મનુષ્યને વધુ ઉમદા બનાવે છે. જો તમે તમારા સંતાનને કોઈક શારીરિક હુન્નર નથી શીખવતા તો તમે એને બીજાને લૂંટવાનું શીખવો છો.
- માંદગીને જીવનની એક પ્રાકૃતિક અવસ્થા તરીકે જોવી જોઈએ.
- માંદગી લગભગ હંમેશાં વ્યક્તિની શારીરિક શક્તિનો નાશ કરે છે, તે વ્યક્તિની આત્માની શક્તિને મુક્ત કરે છે. જે વ્યક્તિ પોતાની ચેતનાને આધ્યાત્મિક ક્ષેત્રમાં કેન્દ્રિત કરે છે, તેની સારાઈને માંદગી ખતમ કરી શકતી નથી, ઊલટાની તેને વધારે છે.
- માંદગીથી ગભરાશો નહીં, એટલે એમ ન વિચારશો કે માંદગી તમને તમારી નૈતિક જવાબદારીઓમાંથી મુક્ત કરે છે.
- સામાન્ય રીતે લોકો એમ વિચારે છે કે જ્યારે તમે તંદુરસ્ત હો ત્યારે જ ઈશ્વર અને માનવતાની સેવા કરવી શક્ય છે. આ સાચું નથી. ઘણી વખત આનાથી ઊલટું હોય છે. ઈસુ જ્યારે કોસ પર પીડાતા હતા ત્યારે જ તેમણે ઈશ્વર અને સમગ્ર માનવતાની સેવા કરી, પરિણામે તેમણે તેમને મારનારાઓને પણ માફ કર્યાં. દરેક વ્યક્તિ આમ

કરી શકે છે. ઈશ્વરની અને માનવજાતની સેવા કરવા માટે કઈ અવસ્થા સારી છે, તંદુરસ્ત કે માંદગીની, તે તમે કહી શકો નહીં.

- તમારા સ્વાસ્થ્યની અવગણના તમને અન્ય લોકોની સેવા કરતાં અટકાવી શકે, અને તમારા શરીર તથા સ્વાસ્થ્ય પર વધારે પડતું ધ્યાન પણ એવાં જ પરિણામ આપી શકે. વચ્ચેનો રાહ શોધવા માટે, તમારે તમારા શરીરની એટલી જ કાળજી રાખવી જોઈએ. આમ કરવાથી તમને અન્યોની સેવા કરવામાં મદદ થાય, જે તેમની સેવા કરતાં તમને અટકાવે નહીં.
- જો આપણે મૃત્યુ પછીના જીવનના અસ્તિત્વ ઉપર ચિંતન-મનન કરીએ, તો માંદગી આપણને એક જીવનથી બીજા જીવન તરફથી ગતિની નજીક લઈ જતી હોય તેમ લાગશે - એવો બદલાવ જે અનિચ્છનીય કરતાં ઇચ્છનીય વધુ છે. આવી પીડા વખતે આપણે આપણને શું થશે તે સમજીને ખુદને સમજાવી શકીએ છીએ, તેથી આપણા હવે પછીના અસ્તિત્વની નવી અવસ્થા માટે તૈયાર થઈ શકીએ છીએ.
- શ્રેષ્ઠ ખોરાક એ છે કે જે અન્ન તમે અથવા તમારાં સંતાનો જાતે બનાવે.
- કેટલાંક દુષ્કૃત્યો અન્યો સાથે આચરો છો અને કેટલાંક દુષ્કૃત્યો તમે ખુદની સાથે આચરો છો. જ્યારે તમે બીજાઓની અંદર રહેલ પરમાત્માના અંશને આદર નથી આપતા ત્યારે તમે અન્યો સાથે કુકર્મ કરો છો. તમે તમારી સાથે કુકર્મો કરો છો તેમાંનું એક ખાઉંધરાપણું છે. જે વ્યક્તિ વધારે પડતું ખાય છે, તે આળસનો સામનો કરી શકતી નથી. એક આળસુ વ્યક્તિ જાતીય સ્વચ્છંદતા સાથે લડી શકતી નથી. બધા જ આધ્યાત્મિક બોધની શરૂઆત નિયંત્રણોથી થાય છે. ખાવાપીવા પરના અંકુશોથી થાય છે.

- ખાઉઘરાપણાને ઘણા લોકો પાપ નથી માનતા, કારણ કે દેખીતી રીતે તે કશું નુકસાન ઉપજાવતું નથી. પરંતુ કેટલાંક પાપ એવાં છે કે જે મનુષ્યના ગૌરવને ખતમ કરી નાંખે છે અને ખાઉઘરાપણું એક આવું જ પાપ છે.
- જ્યારે તમે વધારે પડતું ખાઓ છો ત્યારે તમારું મોઢું જુઓ - તેના દ્વારા તમારા શરીરમાં માંદગી પ્રવેશી રહી છે. એવી રીતે વર્તો કે જ્યારે તમે ભોજન સમાપ્ત કરો ત્યારે તમે હજુ થોડું ખાઈ શકવાની ભૂખ ધરાવતા હો.
- મનુષ્યો જો પોતાને બ્રાન્ડી, શરાબ, તમાકુ અને ડ્રગ્સથી ઝેર આપવાનું બંધ કરે તો મનુષ્ય જીવનમાં કેટલા અદ્ભુત ફેરફારો લાવી શકે છે તેની કલ્પના કરવી મુશ્કેલ છે. ઘણા લોકો કહે છે, “તમે શરાબ કે સિગરેટ પીવો તે મહત્વનું નથી.” જો તે મહત્વનું નથી અને તમે જાણો છો કે તેનાથી તમે ખુદને નુકસાન કરો છો, અને તમારા ઉદાહરણથી અન્યોને પણ, તો શા માટે તે બંધ નથી કરી દેતા ?
- લોકો આજે મૂર્ખાની જેમ એમ માનવાનો પ્રયત્ન કરે છે કે દુનિયાની બધી અક્કલહીનતા અને ફૂરતા-ગણ્યાગાઠ્યાનો વૈભવ, કેટલાયની મોટી ગરીબી, હિંસા અને યુદ્ધો-તેમના જીવનની બહાર ઘટે છે અને તેમની તેમ જ તેમની જીવનશૈલી સાથે દખલગીરી કે ચંચુપાત કરતાં નથી.
- કોઈ વ્યક્તિ તેના જીવનના હેતુને માંદગીમાં કે કોઈપણ અવસ્થામાં એકસરખી રીતે પરિપૂર્ણ કરી શકે છે.
- આપણે આપણી જિંદગીને આરામદાયક બનાવવા જે બાબતો કરતાં હોઈએ છીએ તે મને એવા શાહમૃગની યાદ અપાવે છે, જે તેના શત્રુઓને જોઈ ન શકે તે માટે તેનું મસ્તક છુપાવી દે છે. આપણે શાહમૃગ કરતાં પણ ખરાબ રીતે વર્તીએ

છીએ. કોઈ અસ્પષ્ટ અને શંકાસ્પદ ભવિષ્યને મેળવવા માટે આપણે સ્પષ્ટપણે અર્થપૂર્ણ વર્તમાન સમયના આપણા જીવનને ચોક્કસપણે ખતમ કરી દઈએ છીએ.

- વ્યક્તિએ જે કરવું છે તે કરતાં તેને કોઈ માંદગી અટકાવી શકતી નથી. જો તમે કશું કામ ન કરી શકો, તો લોકોને તમારો પ્રેમ આપો.
- કોઈ જમીનને ખેડવાના ખેડૂતના શ્રમ કરતાં વધુ આનંદદાયક બીજું કશું નથી.
- જમીન પર કામ કરવું અને તમારી રોટી તમારી મેળે પેદા કરવી એ બધા લોકો માટે આવશ્યક કામ નથી, પરંતુ માનવતા માટે આનાથી વધુ મહત્વનું કોઈ પ્રકારનું કામ નથી અને બીજાં કોઈ પ્રકારનાં કામ આનાથી વધુ સ્વતંત્રતા અને સારપ આપતાં નથી.
- ઘણી વાર જ્યારે હું જીવલેણ રોગ ધરાવતાં લોકો સાથે કામ કરું છું, ત્યારે હું એ શીખ્યો છું કે દર્દીની નજીક આવતાં મૃત્યુને તેનાથી સંતાડવું નહીં; તેનાથી વિરુદ્ધ, તેને તેની દિવ્ય, આધ્યાત્મિક પ્રકૃતિ વિશે જણાવવું - જે એની અંદર વિકસે છે અને જેનો મૃત્યુ દ્વારા નાશ કરી શકાતો નથી એ વધુ મહત્વની વાત છે.
- તમારા શરીરનો, તમારા પાત્રનો આજે જ ઉપયોગ કરો; આવતીકાલે તે તૂટી જઈ શકે છે.
- યુદ્ધ દરમિયાન વધારાની કુમક તરીકે મોકલાયેલા સૈનિકો તેમના આશ્રયસ્થાને નવરા ઊભા હોય ત્યારે, માથે તોળાઈ રહેલ જોખમમાંથી મન બીજે વાળવા તેઓ કોઈપણ પ્રવૃત્તિમાં ખુદને પરોવે છે. મને એમ લાગે છે કે જે લોકો પોતાને જીવનથી બચાવવા માંગતા હોય તેઓ આ સૈનિકો જેવું જ વર્તન કરે છે. કેટલાક પોતાને આડંબરોમાં, કેટલાક પત્તા રમીને, બીજા રાજકારણ, કાયદાઓ, સ્ત્રીઓ, જુગાર, ઘોડાઓ, શિકાર, શરાબ કે

રાજકાજનાં કામોમાં સંડોવીને ખુદનું ચિત્ત બીજે વાળે છે.

- તમારું શરીર શુભ અને અનિષ્ટથી ભરપૂર એવું એક શહેર છે; તમે આ શહેરના રાજા છો અને તમારી ખુદ્ધિ તમારી શ્રેષ્ઠ સલાહકાર છે.
- જેઓ પોતાની જાતને ધાર્મિક ગણાવે છે તેમના કરતાં જેઓ પોતાનો ખોરાક પોતાની મેળે પેદા કરે છે, તેઓ વધુ આદરણીય છે.
- લોકો મોજશોખની પાછળ વારંવાર એટલા માટે દોડ્યા કરે છે કે જે પણ નવું મનોરંજન તેમને આકર્ષતું હોય છે તેના ખોખલાપણા કરતાં તેઓ તેમના જીવનના ખોખલાપણાને વધુ સ્પષ્ટ રીતે જોઈ શકતા હોય છે.
- જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ કામ કરવું શરૂ કરે છે, ત્યારે અગર કામ બિલકુલ અયોગ્ય, અણઘડ કે સીધુંસાદું હોય, તો પણ મનુષ્યનો આત્મા શાંત થઈ જાય છે. જેવું વ્યક્તિ કામ કરવાનું શરૂ કરે છે કે બધા રાક્ષસો તેને છોડી દે છે અને તેની પાસે ફરકી શકતા નથી. વ્યક્તિ છેવટે માનવ બને છે.
- શારીરિક શ્રમ, તમારા શરીર માટે શારીરિક વ્યાયામ એ જીવન માટે આવશ્યક શરત છે. ભલે પોતાના માટે કામ કરવા મનુષ્ય બીજાઓને ફરજ પાડે, પણ તે પોતે પોતાનાં શારીરિક કાર્યો કરવામાંથી ખુદને મુક્ત ન કરી શકે. જો કોઈ મનુષ્ય સારી અને જરૂરી બાબતો માટે કામ નહીં કરે, તો તે બિનજરૂરી અને ફાલતુ બાબતો પાછળ સમય ખરબાદ કરશે.
- કામ આવશ્યક છે. જો તમે તમારા મિજાજ અને અભિગમને સારા રાખવા ઇચ્છતા હો, તો થાકી જાઓ ત્યાં સુધી કામ કરો, પણ વધારે પડતું નહીં. તમે થાકીને ફસડાઈ પડો ત્યાં સુધી નહીં. એક સરસ આધ્યાત્મિક અવસ્થા વધારે પડતા

કામથી અને આળસથી પણ નષ્ટ થઈ શકે છે.

- કામ-કાર્ય કરવાની પ્રક્રિયા જ આપણા માટે મહત્વની છે. તેના વળતરનું મહત્વ ગૌણ હોવું જોઈએ. જો તમારા માટે વળતર વધુ મહત્વનું હોય અને તેની સરખામણીમાં કામ પોતે ઓછું મહત્વનું હોય, તો તમે વળતરના અને તેના સર્જક શેતાનના ગુલામ છો - અને આ શેતાન બધા અસુરોમાંનો સૌથી નીચ અને અધમ છે.
- પોતાના સ્નાયુઓને કસરત આપ્યા વિના મનુષ્ય કે પ્રાણી, કોઈ જીવી શકતું નથી. આ કસરત તમને આનંદ અને સંતોષ આપે તે માટે સારું શારીરિક કામ કરો. બીજા લોકોની સેવા કરવાનો પણ આ ઉત્તમ રસ્તો છે.
- તમારે કોઈ પણ કામથી શરમિંદા ન થવું જોઈએ, ભલે તે સૌથી નિમ્ન કે ગંદું હોય, પરંતુ તમારે સૌથી ગંદી નૈતિક અવસ્થાથી જ શરમાવું જોઈએ, જે તમારી આળસ છે અને જે બીજા લોકોની મહેનત-મજૂરીના આધારે ટકે છે.
- ખુશી માટે કામ કરવું એ આવશ્યક પૂર્વશરત છે, પહેલું, મનગમતું અને મુક્ત કાર્ય; બીજું, શારીરિક શ્રમ જે તમારા જઠરાગ્નિને જગાડે અને પાછળથી તમને ગાઢ અને શાંત નિદ્રા અર્પે.
- નિરંતર આળસનો સમાવેશ નર્કની યાતનાઓમાં થવો જોઈએ, પણ ખરેખર, તેનાથી વિરુદ્ધ તે સ્વર્ગના આનંદમાંનો એક ગણાય છે.

માનદ્ મંત્રી, ચારુતર વિદ્યામંડળ
વલ્લભ વિદ્યાનગર, ફોન (૦૨૬૯૨) ૨૩૮૪૦૦
Email:sgpatel1948@gmail.com

॥ वैભવ-વારસો પદ્ય વિભાગ ॥

સમરું, સાંજ સવેરા

રવિ સાહેબ

સમરું, સાંજ સવેરા એવા ગુણના પતિ,
સૂંઢાળા રે સૂંઢાળા રે, જી.
માતા ભણીજે જેની પારવતી હે સ્વામી,
પિતા શંકર દેવા એવા... સમરું
ઘી રે સિંદૂરની રે સેવા ચડે એ સ્વામી,
ગળે ફૂલડાંની માળા એવા... સમરું
મયૂર મુગટ શિર છત્ર બિરાજે સ્વામી,
કાનુમેં કુંડળવાળા એવા... સમરું
અઢારે વરણના વિઘન હરો છો સ્વામી,
ધર્મની બાંધેલ ધર્મશાળા એવા... સમરું
કહે રવિસાહેબ ભાણ પ્રતાપે સ્વામી,
ખોલેલ ભ્રમનાં તાળાં એવા
સમરું, સાંજ સવેરા ગુણના પતિ...

જમા જાગરણ કુંભ થપાણો

જમા જાગરણનો કુંભ થપાણો, મળિયાં જતિ ને સતી
ગરવા ! પાટે પધારો ગુણપતિ.
પાટે પધારો ગુણપતિ સંગમા, સિદ્ધિ બુદ્ધિ નારી સતી
ગરવા ! પાટે પધારો ગુણપતિ.
નિજિયા પંથીએ મંડપ રોપાવ્યાં, ધજા ધરમની ફરકતી;
ગત્ય ગંગાને આરાધે દાતા,
જ્યાં નર નારી એક મતિ. - ગરવા
વેદ ભણાંતા બ્રહ્માજી આવ્યા, આવ્યા લખમી પતિ;
કૈલાસેથી ભોળાનાથ પધાર્યા, સંગમા મા પાર્વતી. - ગરવા
નવ નાથને સિદ્ધ ચોરાશી, આવ્યા છે ગોરખ જતિ
પોકરણ ગઢથી પીર રામદે પધાર્યા,
બાર બીજના પતિ. - ગરવા
તેત્રીસ કોટિ દેવતા આવ્યા ને, આવ્યા હનુમોજતિ
બાવન વીર ને ચોંસઠ જોગણી,
આવ્યાં મા સરસ્વતી. - ગરવા
કેશવ તમને વીનવે સ્વામી, મંગલ કર મૂરતિ
ધૂપ દીપ ને ઝળહળતી જ્યોતે, ઉતારીએ આરતી.
ગરવા ! પાટે પધારો ગુણપતિ

ગણપતિ આવે જૂલતા

લીરલબાઈ

દેખ્યા રે મેવાડી રામા, નીરખ્યા રે હાં,
શ્રી ગણપતિ આવે જૂલતાં હો રે હો જીજી
હસતા ને રમતા આવે, શ્રી ગણપતિ વીરા,
માન રે સરોવર સો યે ઝીલતા - ગણપતિ
પેરણ પીતાંબર, ઓઢણ આછાં ચીર વીરા,
શાલ રે દુશાલા સો યે ઓઢતા - ગણપતિ
પેચ રે સમાણી બાંધે રે પઘડિયાં વીરા,
દરપણમાં મુખડા સો યે દેખતા - ગણપતિ
કેડે રે કંટાર ને ગલે રૂંઢમાલા વીરા,
કાનું મેં કુંડળ સો યે પેરતા - ગણપતિ
ઊંચી ઊંચી મેડી, અજબ ભરૂખા વીરા,
અઢર સિંહાસન સો યે બેસતા - ગણપતિ

પરથમ પેલાં

પરથમ પેલાં એની થાપના થાપી રે,
એકલદંતો મનાવા આવે રે
પાંચ મળી એને પાટે પધરાવે ઈ તો,
રિદ્ધિ સિદ્ધિ લાભ લાવે રે..
સાંજ સવેરા ભજીએ ભાવે,
ગુણના પતિ જૂલતા ગતમાં આવે
સીતા સાવિત્રી ઉમિયા ગાયત્રી,
ઈતો મુખમાં લઈ મનાવે રે
કરોડ તેત્રીશે એની જાત્રાએ આવે,
બ્રહ્મા વિષ્ણુ મહેશ્વર આવે રે;
સૂંઢાળા સ્વામીને અંદર પરખો તો,
નિરખ્યા નેણું માંચ આવે રે...
નર-નારી એની નમણ્યું કરે, સિંદૂરની સેવા ચડાવે રે;
પાંચ લાડુડા પાય ધરે તો, સૂંઢ સફેદ રંગ લાવે રે..
ચરણ ઘોઈ એનાં ચરણામૃત લેવે,
ગત ગંગામાં પાવળ પાવે રે;
ધૂપ ધ્યાને એની આરતી ઉતારે તો;
તેજમાં તેજ મળી જાવે રે...
ગુરુ મંગળગર પૂરા મળિયા, સત સ્વરૂપ દરશાવે રે;
દાસ કાળુ કરે મૂળ મહેલ માથે,
ઈ તો ગુણપતિ નજરે આવે રે...
પરથમ પેલાં એની થાપના થાપી રે;
એકલદંતો મનાવા આવે રે..

॥ नवां काव्यो ॥

थोडो ओणभाई शकुं

नरेश सोवंडी

थोडोक ओणभाई शकुं आव आ तरफ
हुं पण जराक गाई शकुं आव आ तरफ
हुं पण नजरनी बहार पछी नही रहुं कही
पांपणमां हुं छुपाई शकुं आव आ तरफ
बे चार गुणगान कर्या भेंच यादगार
क्यारेय ना भुलाई शकुं आव आ तरफ
वाडांमां अंध राभवुं माणसनी टेव छे
अमां न गोठवाई शकुं आव आ तरफ
तारा विचार अे ज तो मारा विचार छे
भोगो छुं भोगवाई शकुं आव आ तरफ

मवडी पोलीस हेडक्वार्टर, ब्लोक नं.सी-१
क्वा.नं.०६, नाना भोवा रोड,
राजकोट (मो) ८३२०६४८७००

गजल

अश्विन चंद्रारणा

मागो सहारो त्यारे लांबी कथा मणे छे!
ओला न थई शकातुं, अेवाये घा मणे छे!
इणती नथी कही पण, आशा परायी को' दी,
आभ्यो अमे सहारो, अेनी सज मणे छे!
कोईने पराणे रोकी, कलेजे तमारी तकलीक-
'हा' कानमां मणे, ने अंतरमां 'ना' मणे छे!
बध्दी ज वाते सीधुं, वाकुं अेकाद वाते-
जेनां नसीब सीधां, अेने ज मा मणे छे!
गांजे, चरस के दारु, आपणने अेनो अप नही!
आपणने जेईअे त्यारे, अडधीये या मणे छे!

अे-२२८, सौरभ पार्क, समता इलेट पाछण,
सुभानपुरा, वडोदरा-३६००२३, (मो) ९६०१२५७५४३

तीर सधणां छूटी गियां

पुष्कराय जोषी

तीर सधणां छूटी गियां ने
भाथामां छे थोथां,
समजण केरो छंटो ना'व्यो,
हजु भाई छुं गोथां.

केवां केवां कारस कीधां !
तोये न आव्यो पार,
उगले-पगले ठोकर भातो,
छतां क्यां माने हार !
कंचन शी मोलात कथीर थई,
भाअे आव्यां भोथा...

सपनाओनो भेल सजवी,
कीधां रंग ने राग,
जेवो सूरज ओअो तेवी,
लागी लीषण आग,
भाक थईने प्वाओ ओडे,
देतां दभना दोथा.

Pushkarray Joshi
479, Gujarat Housing board,
Kankot patiya, Kalavad road,
Rajkot -360005, (M) 9925165164

(अनुसंधान पान नं. ९ उपर)

॥ वैભવ-વારસો ગદ્ય વિભાગ ॥

ભારતીય સંસ્કૃતિના કવિ

ઉમાશંકર જોશી

કાલિદાસ ભારતના રાષ્ટ્રકવિ છે. ભારત ખેતીપ્રધાન દેશ ભારતની મધ્યમઘટી સંસ્કૃતિ પાણીને ટીપે ટીપે મોતી વેરતા, દરેક ચાસમાં મોતી વેરતા મેઘના આધારે છે. કવિની કલ્પનાએ એ મેઘને સદેશવાહક તરીકે પસંદ કર્યો તે ઘડીએ સહેજ એ રાષ્ટ્રકવિના બિરુદને પાત્ર થયા.

કવિએ 'મેઘદૂત'માં મધ્ય ભારતથી હિમાલય-ખોળે અલકા સુધીનાં નદીઓ, પર્વતો, નગરો, તીર્થો વર્ણવ્યાં. 'રઘુવંશ'માં સીતાને રામ પુષ્પક વિમાનમાંથી લંકાથી ગોદાવરી સુધીના પ્રદેશો, ઉપરાંત ત્રિવેણીસંગમ આદિ ખતાવે છે. હિમાલયને તો 'કુમારસંભવ'ના આરંભમાં મન મૂકીને ગાઈ લીધો હતો. છતાં રઘુનો દિગ્વિજય વર્ણવતાં તેનાં દળોનું કાશ્મીરથી હિમાલયના ઉત્તરના પ્રદેશોમાં થઈ લૌહિત્યા (બ્રહ્મપુત્ર)નદી ઓળંગી પ્રાગ્જ્યોતિષ (આસામ)માં પ્રવેશતાં વર્ણવી ભારતના ઉત્તર સીમાડાઓ પર એમની કવિતા ધૂમી વળે છે. ભારતની ભૌતિક રચનાનાં દસવીસ સૈકામાં સહેજે ન બદલાય એવાં ચિરસ્થાયી સ્વરૂપોનાં સૌંદર્યને કવિપ્રતિભા શબ્દમાં ઝીલે છે. એ જ રીતે દક્ષિણમાં સમુદ્રતટે તાંબૂલ, નારિયેળ, મરી, એલચી, મૌક્તિક, ખજૂર આદિ, પશ્ચિમ તરફ દ્રાક્ષ, કાશ્મીર તરફ કેસર, અખરોટ, હિમગિરિમાં કસ્તૂરી, ભૂર્જપત્ર અને આસામમાં કૃષ્ણાગુરુ આદિ નીપજો પણ પ્રસંગવશાત્ કવિ ઉલ્લેખે છે.

ભારતના ખૂણેખૂણાના ભાગોનો ઘણુખરું એમને જાણે જાતઅનુભવ ન હોય, એવું એમનાં વર્ણનોની સુરેખતાથી સમજાય છે ! કાલિદાસ અઠંગ ભારત પ્રવાસી છે. ભારતની પ્રકૃતિલીલાનું સૌંદર્ય એમણે આકંઠ પીધું છે. અને એથીયે વિશેષ તો

અત્યંત ભાતીગળ એવી ભારતીય સંસ્કૃતિનું સમુદાર ભાવે એમણે અખિલાઈપૂર્વક આકલન કર્યું છે અને આ દેશમાં ખીલેલા માનવસંસ્કૃતિના વિશેષ સ્વરૂપને એનાં સંપૂર્ણ લાવણ્ય સાથે જગત આગળ શબ્દાકારે હંમેશ માટે પ્રસ્તુત કર્યું છે.

કાલિદાસ મેઘની કે વિમાનની ઊંચાઈએથી ભારતદર્શન કરે છે. કેવળ ભૂભાગો કે પેદાશો જોતા નથી, સમાજો ક્યાં મૂલ્યોના આધારે જીવે છે તે એ જુએ છે. કાલિદાસ ભારતીય સંસ્કૃતિના કવિ છે.

આપણાં બે રાષ્ટ્રીય મહાકાવ્યો 'રામાયણ' અને 'મહાભારત'. 'રામાયણ'માં વાલ્મિકીએ કુટુંબ-જીવનના સંબંધોનું પિતા-પુત્ર, પતિ-પત્ની, ભાઈ-ભાઈ આદિના સંબંધોનું-વ્યાકરણ સમજાવ્યું છે. 'મહાભારત'ના કેન્દ્રમાં વ્યાસ ધર્મને મૂકે છે; અર્થ અને કામની સાધના પણ ધર્મ દ્વારા જ થઈ શકે, જ્યાં ધર્મ ત્યાં જય - એમ એ ગાઈ-બજાવીને ઠસાવે છે. કુટુંબ અને રાજ્ય બંને સંસ્થાઓ મનુષ્ય સમાજ માટે મહત્વની છે. કુટુંબ વિના સંવર્ધન નથી. રાજ્ય વિના સંરક્ષણ નથી.

બે ઋષિકવિઓની પછી આવતા કાલિદાસ રસના, રસરાજ શૃંગારના કવિ છે, પણ તે એ બંનેને પગલે ચાલતા દેખાશે. સ્ત્રીપુરુષ-પતિપત્ની વચ્ચેના પ્રેમનું ગાન એમને ફાવે છે. દેહાકર્ષણનું - કામનું સંબલ એ પૂરું સમજે છે, પણ પ્રેમીઓને એમને જે કહેવું છે તે તો એ કે તપસ્યા લાવો. રસ લઈ જાઓ. વળી આ કવિ દંપતીની વાતમાં જ પુરાઈ રહેવામાં રાજી નથી. સંવાદી પ્રેમવાળા દંપતીની સંતતિ ઉપર હંમેશાં એમની નજર મંડાઈ છે. અને એ બાળક પણ અસુરોના સૈન્ય સામે વિજય માટે સેનાધિપતિપદ લઈ શકે એવો શિવ પાર્વતીજયો કુમાર હોવો જોઈએ. ભરતભૂમિને પોતાના નામથી અંકિત કરે એવો દુષ્યન્ત-શકુન્તલાસુત ભરત હોવો જોઈએ, દિલીપ-સુદક્ષિણાપુત્ર દાનવીર પ્રતાપી રાજવી રઘુ જેવો હોવો જોઈએ. આમ, કાલિદાસ પ્રેમના-શૃંગારના કવિ છે, પણ

પ્રેમની વાત કરવા માટે છે ને સમાજની સ્વસ્થ ચાલનાની - કુટુંબ અને રાજ્યની - વાતમાં એમની ચેતના ઓતપ્રોત થયા વગર રહી શકતા નથી. ઊંચા કવિ પાસે જ ઋષિકર્મની અપેક્ષા રહે તે કાલિદાસે બજાવ્યું છે. એથીસ્તો વાલ્મિકી અને વ્યાસની પછી કાલિદાસના નામનું સ્મરણ થાય છે.

પ્રકૃતિ સાથે સંવાદિતાથી જીવવું, મનુષ્યો જ નહીં પણ પશુઓ, પક્ષીઓ, વૃક્ષો, લતાઓ સૌ સાથે આત્મીયતાથી જીવવું - સર્વમાં એકતા અનુભવવી એ મંત્ર કાલિદાસની કાવ્યસૃષ્ટિમાં ગુંજે છે. કવિએ પ્રકૃતિ અને માનવના મેળભર્યા જીવનનો મહિમા એના સૌંદર્યનો બોધ કરાવવા દ્વારા ઠસાવ્યો છે. આજે

પર્યાવરણ-શાસ્ત્ર (ઈકોલોજી)ના પ્રશ્નોની જાગૃતિ વધતી જાય છે. ત્યારે કાલિદાસની વાત કેટલી સુસંગત છે તે સમજાતું આવે છે.

કાલિદાસની કલ્પના સ્વર્ગ, હિમાલયનો ઊર્ધ્વલોક અને ભૂતલ-બધે ફરી વળે છે, પણ પૃથ્વીના પક્ષપાતી છે. શકુન્તલા તારું મહિયર સ્વર્ગમાં, પણ સાસરું તો પૃથ્વીમાં, સ્વર્ગ તો ભોગભૂમિ છે, પૃથ્વી છે કર્મભૂમિ. કાલિદાસ પૃથ્વી ઉપરના માનવજીવનની આશ્ચર્યમયતા પીતાં અને ગાતાં ધરાતા નથી.

(કાલિદાસ પુસ્તિકા : ૧૯૪૭)

‘અરધી સદીની વાચનયાત્રા’માંથી ટુંકાવીને સાભાર

॥ નવાં કાવ્યો ॥

તર્જની-અંગુઠા સંવાદ

નિર્ઝરી મહેતા

જુગલબંદીનો સંસાર__

તર્જની અને અંગુઠાનો

રસળતો કારોબાર

કલમનો!

બંનેઉએ

અક્ષર લહાણની

માણતાં ઉજાણી

વિતાવી સદીઓ!

ને હવે.....

રાવ કરે તર્જની!

“આમ શીદ થૈ ઓ છુટ્ટો

લ્યા અંગુઠિયા!!!

મૂકી મને એકલી!

કેટકેટલી વીતે છ મને_

મારાં ટેરવાં ને

આ અક્ષરંની

સિંગલ મધર થાતાં!”

ઠેંગાભાઈને તો શું__

દઈ દીધો જવાબ

વળતો!

“જારે મારી સ્વયંસિધ્ધા!

ટાઈપિંગની ટકાટકીની

આ મહોલાત

છે તારી એકલીની અસ્ક્યામત!

એક વેળાનો ડીંગો-ઠેંગો ને

ઠેબે-હડદોલે ચઢતો

હું અંગુઠડો

હવે લોકની હોંશને હિંડોળે....

મહાલુ થનગન થાતો!

શીદને જલે છે

ઓ મારી BFFE*

તર્જની!”

Best Friend For Ever (BFFE)

Email : nymjhb@gmail.com

॥ लघुकथा-१ ॥

शोध

मनसुख सल्ला

शब्दो जेडणीकोशमांथी नीकणीने सरस्वती-देवीने मणवा जवा नीकल्या. पांचेक लाभनी मेदनी હતી. सरस्वतीदेवीના दर्शनની હોશમાં બધા શબ્દો યાત્રામાં જોડાયા હતા. પરંતુ પછી અંદરો-અંદરની વાતમાં જાણ્યું કે 'આગેવાન શબ્દો તો ખાસ માગણી માટે સરસ્વતી દેવીને મળવા નીકળ્યા છે.' ધીરે ધીરે શબ્દો અટકતા ગયા. સંખ્યા ઘટતી ગઈ. છેલ્લે કેવળ દસ શબ્દો રહ્યા. સત્ય, પ્રેમ, અહિંસા, સંવેદના, વફાદારી, વચનપાલન, ન્યાય, કર્તવ્ય, મૈત્રી અને સેવા. હવે મેદની નહોતી. બાકી રહેલા દસેય શબ્દોએ પોતાની યાત્રા ચાલુ રાખી.

લાંબી યાત્રા પછી શબ્દો બ્રહ્મલોકમાં સરસ્વતીદેવીના સ્થાનમાં પહોંચ્યા. જઈને પ્રણામ કરીને હાથ જોડીને ઊભા રહ્યા. પ્રસન્ન મુખે સરસ્વતી-દેવીએ આવકાર આપ્યો. આવવાનો હેતુ પૂછ્યો. સૌ

॥ લઘુકથા-૨ ॥

પીળાશ

પ્રેમાભાઈ એસ. પટેલ

જો બુન, ભાણિયા ઓથે પડતર ખેતર જેવી જિંદગી ખેંચવી... કાઠી. હજુ તો તેને પરચી થયાં છે. વિચારજે. મોટા મફતભાઈના બોલ ચિત્તના પડદે વારંવાર ઊઘડ્યા કરતા. એમના ગયા પછી તો મફતભાઈએ ઓછાવત્તી કરી ટ્રેક્ટર વેચાવી દીધું. જમીન ઉઘડ પર વાવવા અપાવી. વાડોય ખાલીખટ્ટ !

બે દિવસ કેડે આમતેમ ઊડતી ચબરખીની જેમ નજર વાડામાં ગઈ.. તો ટ્રેક્ટર.. થયું. કાકાનું હશે, પણ એ તો લાલ છે, આ તો લીલા.. પૂછપરછ કરું તે પહેલાં પાડોશી મહેશભૈએ ફોડ પાડ્યો. એમના

વતી સત્યે કહ્યું, 'હે માતા, અમે અમારો ખરો અર્થ ગુમાવી બેઠા છીએ. માણસો અમારો ભળતા અર્થમાં ઉપયોગ કરે છે. અમને અમારો ખરો અર્થ પાછો મળે એવી આપ કૃપા કરો.' સરસ્વતીદેવીએ દસેય શબ્દો ઉપર આંખ ફેરવીને પૂછ્યું, 'તમારો અર્થ ગુમાવી રહ્યા હતા ત્યારે તમે જાગ્રત કેમ ન રહ્યા ?' સૌ વતી અહિંસાએ કહ્યું, અમે, માણસોને ઘણા વાર્યા, પણ માણસોએ અમારું સાંભળ્યું નહિ.' થોડીવાર મૌન રહી સરસ્વતીદેવી બોલ્યાં, 'તમને સાચા અર્થમાં ધારણ કરનાર અને પ્રયોગ કરનાર માણસો મળશે ત્યારે તમારો સાચો અર્થ પાછો મળશે.'

રાજી થઈ, સરસ્વતીદેવીને વંદન કરી શબ્દો પૃથ્વી ઉપર પાછા આવ્યા. પોતાને ખરો અર્થ આપનાર મનુષ્યની શોધ કરવા તેમણે યાત્રા શરૂ કરી.

હજી સુધી શબ્દોની આ શોધ ચાલુ છે.

સી-૪૦૩, સુરેલ એપાર્ટમેન્ટ,
દેવાશિષ પાર્ક સામે, જજીસ બંગલો વિસ્તાર,
અમદાવાદ-૩૮૦૦૧૫, (મો) ૯૮૨૪૦૪૨૪૫૩,
Email:mansukhsalla.@gmail.com

સાળાનું છે, આ તો વાડો ખાલી જોયો તે મૂકાવ્યું. કાલ જવાનું... ભાભી.. જાણે કોઈકે ગોદો માર્યો.. તે છેક..

જો મીના, ખાલી દેખે એટલે સૌ મૂકે, કેટલાને ના કહેવું ! વાડો હોય કે ચોપાડ હોય કે ... અટકીને સાવ ધીમા અવાજે બબડ્યો કે બૈરું જ ના હોય.. ! પછી મર્મમાં હસેલા. પતિના એ શબ્દો ચિત્તભૂમિ પર ઊગ્યા, આખો દિવસ લહેરાતા રહ્યા.. સાંજના મેં તો મફાભૈને કહેવડાવ્યું તે અહીં આંટો મારી જજો.., આવો તો રાત રોકાવાય તેમ આવજો તે વાતોય થાય.

મન તો પાનખરના પાંદડા જેવું પીળું પડવા માંડેલું.. જાણે પીઠીની પીળાશ.

મુ.પો. ખેરોલ, ઠે.મહાદેવ વાસ, તા. તલોદ,
પીન-૩૮૩૨૧૫ જિ. સાબરકાંઠા (મો) ૯૪૨૬૩૬૫૮૦૨

॥ વાર્તા ॥

ગરબડ

મનીષા રાઠોડ

ઊગતી સવારનો ફૂગો તડકો, તાજા ખરી પડેલા પારિજાતનાં ફૂલોની મધુર ફોરમ, સહેજ ઊંચાઈ પર ઊગેલો સફેદ ચંપો અને લચી પડેલા લાલ ઝૂમખાંવાળા ફૂલોનાં ગુચ્છ મને સ્મિત આપી રહ્યા... તેમના કોમળ સ્પર્શને માણીને હું સહેજ આગળ ચાલી ત્યાં ગુલાબી રંગના કરેણ મને પાસે બોલાવી રહ્યા હતાં. હું તેમની પાસે ગઈ ત્યાં તો સૂરજમુખી મારાથી રિસાઈ ગયા.

“તને અમે દેખાતા જ નથી!” એમની મીઠી ઈર્ષ્યા જોઈને હું હસી પડી.

ભરચક બોરસલ્લીનાં ખરી પડેલાં પાન પાસે ઘડીક રોકાઈને હું આકાશ તરફ દૃષ્ટિ માંડી રહી હતી. સૂરજનાં પ્રાથમિક કિરણો સોનેરી ઉજાસ ફેલાવી રહ્યા હતાં. મારી આસપાસ પીળા ગલગોટાની બિછાત હતી અને તેના પર બાઝેલા ઝાકળબિંદુઓની ભીનાશ. મન પ્રકૃતિનાં સ્પર્શથી તરબતર હતું. બગીચાની ફરતે ચાર ચક્કર મારીને હું બાંકડા પર નિરાંતે બેઠી. સામે ઊગેલા કુમળા ઘાસની પથારી સહેજ ભીની હતી. મારી આંખોને શાતા આપતા નજારા હું મનભરીને પી રહી હતી.

“આટલું સુંદર વાતાવરણ છે પણ ગરમી બહુ છે નહીં?” મારી પાસે બેઠેલા એક અજાણ્યા આદેડ વયના ભાઈને મેં સહજ પ્રશ્ન પૂછ્યો. તે મારી તરફ એક મિનિટ સુધી જોઈ રહ્યા પછી ધીરેથી બોલ્યા, “હા, ગરમી તો છે.”

એમના ટૂંકા જવાબથી મને નવાઈ ન લાગી, પણ હાવભાવ જોઈને ચોક્કસ લાગી. તેમની આંખો પાડાના ડોળાની જેમ બહાર આવી ગઈ હતી, વાતચીત દરમિયાન તેમના ચહેરાનો હાવભાવ એકદમ સ્થિર હતો. મારા પૂછાયેલા સામાન્ય અને સહજ પ્રશ્નના

જવાબ પણ તે ખૂબ ગંભીર રીતે આપતા હતા. તે દેખાવમાં સાવ સામાન્ય અને સીધા લાગતા હતા.

મેં વાતનો દોર ત્યાં જ અટકાવીને ચાલવાનું શરૂ કર્યું. બગીચામાં રાખેલા એક કસરતના મશીન પર તે ચઢી ગયા અને જાણે શરીરમાં ૪૦૦ વોટનો પાવર આવી ગયો એમ જોરજોરથી ઘૂણવા લાગ્યા. એમની હરકત જોઈને હું સહેજ હેબતાઈ ગઈ. પણ કોઈ રિએક્શન આપ્યા વિના ચાલવા લાગી. થોડીવાર પછી એ ટ્રેડમિલ જેવા સાધન પર ચઢ્યા અને જાણે તેની સાથે જંગે ચઢ્યા હોય એમ મોઢા પર શૌર્યનો ભાવ લાવીને દોડવા લાગ્યા.

“નક્કી કંઈક ગરબડ છે!” મારા મનમાં તેમને જોઈને ભાતભાતના વિચારો જન્મવા લાગ્યા. ન ઇચ્છ્યા છતાંય હું એમને શંકાશીલ દૃષ્ટિથી જોવા લાગી.

“આપણે શું કામ કોઈના પ્રત્યે જજમેંટલ બનવું જોઈએ?”

હું મન મનાવી ઘરે આવી ગઈ. પણ આખા રસ્તે આ વીફરેલા વડુ જેવા ભાઈની હરકતો મને યાદ આવતી રહી..

“એ ભાઈ કેમ આમ કરતાં હશે? ક્યારેક આક્રમક અને ક્યારેક સ્થિતિસ્થાપક કેમ થઈ જતા હશે?”

“જે હોય એ, તું તારું કામ કરને ભાઈસા’બ.” મારું મન મને સમજાવી રહ્યું હતું.

બીજા દિવસે ફરીથી હું એ જ સ્થાન પર બેસીને ઊગતી સવારનું વિટામિન ડી ગ્રહણ કરી રહી હતી. પેલી ગઈકાલવાળી વિભૂતિ ફરીથી પ્રગટ થઈ. મારી આસપાસ આવેલાં સાધનો પર તેમણે પગ જમાવ્યો. હું થોડી ગભરાઈ ગઈ.

“પપ્પા, મારે પણ આવવું છે..”

એક ત્રણ વર્ષનું નાનકડું ભૂલકું તેમના પગ પાસે ઊભું રહીને જીદ કરી રહ્યું હતું. એની કાલીઘેલી ભાષા અને નિર્દોષતા જોઈ હું એની તરફ આકર્ષાઈ.

“આ ભાઈની ઉંમર તો સારી એવી લાગે છે, પણ બાળક આવડું નાનું? અડધી સદી ફટકારેલા પુરુષનું એક ઓવર

જેવડું બાળક? કંઈક તો ગરબડ છે.” હું આશ્ચર્યના ભાવ સાથે એ પુરુષને જોતી રહી.

પેલું નાનકડું બાળક આખા બગીચામાં આમતેમ દોડવા લાગ્યું. પાછળ પેલા ભાઈ પણ તબલાના વિલાંબિત તાલ જેવી ગતિ સાથે દોડી રહ્યા હતા..

તેમની ચાલ અને દોડ પણ નોર્મલ વ્યક્તિ કરતાં જરા જુદી હતી. હું બાપ-દીકરાની હરકતો ખૂબ ધ્યાનથી જોઈ રહી હતી. એ જે રીતે બાળક સાથે મસ્તી કરતાં હતા એમાં હાસ્યની ખોટ વર્તાતી હતી. જાણે એમના જીવનમાં હાસ્ય નામનું ચેપ્ટર જ વિઘાતા લખવાનું ભૂલી ગયા હતા. પણ આવું કેમ?

“કંઈક તો ગરબડ છે?” મારા મગજની સર્કિટ ઓન થઈ અને મારી અંદર બેઠેલો ડિટેક્ટિવ સભાન થયો. આ વ્યક્તિની કુંડળી મારે જોવી પડશે..આખરે આ ભાઈને તકલીફ શું છે?”

“તું શાંતિ રાખને.. તારે શું પંચાત? એ ભાઈ એના બાળક સાથે હસીને રમે કે રડીને રમે એમાં તારે શું? તું શું કામ લપ કરે છે?” ફરીથી મારું મન મને ટોકવા લાગ્યું.

એ ખીલખિલાતા બાળકની હરકતો જોઈ હરખાઈને હું ઘરે પાછી આવી. પણ મારા ન ઇચ્છવા છતાંય મારા મગજમાંથી પેલા ભાઈનું વર્તન ભૂલાતું નહોતું..

“એ માણસ ભાવશૂન્ય કેમ છે? એ કેમ એવું વર્તન કરે છે? નક્કી કંઈક તો ગરબડ છે..”

થોડા દિવસો હું ઘરમાં અત્યંત વ્યસ્ત હતી. બોરસલ્લી અને સૂરજમુખી મને ઈમેલ કરીને મળવા બોલાવી રહ્યા હતાં. પારિજાત પણ મારા પર વરસવા આતુર હતાં. અને પેલા પીળા ગલગોટા મારા કાનમાં ડૂંક કહેવા માંગતા હતા.

“તમે બધા મારા વિના સૂના થઈ ગયા ને! હું આવું છું તમને મળવા..”

થોડા દિવસો બાદ હું વહેલી સવારે મારા મિત્રોને મળવા બગીચામાં આવી.બોગનવેલ અને ચંપો સહેજ

ગુસ્સામાં હતા. કળીમાંથી વિકસિત થઈને ઊગેલું લાલ રંગનું ગુલાબ પણ સહેજ ચિડાઈ ગયું હતું. મેં એ તમામને વહાલથી સ્પર્શ કર્યો..

“સોરી.. હું થોડી બીઝી થઈ ગઈ હતી. પણ તમને ભૂલી નહોતી.”

પીળા કરેણના પીપૂડી જેવા ફૂલો મારા પર ખરીને મને વધાવી રહ્યા હતા. એકવાર ફરી હું મારા પ્રાકૃતિક મિત્રો સાથે ઝૂમી ઊઠી. પર્ણા, પુષ્પ, વૃક્ષ અને લીલાછમ્મ ઘાસ પર બાઝેલી ઝાકળને મળીને ચાર ચક્કર પૂરા કરી હું બાંકડા પર આસન જમાવીને બેઠી.

“એચ.. જરા ધીરે ધીરે હાંકો.. કઉ છું. બૌ ઉતાવળ નો કરો..”

મારા અને પ્રકૃતિ વચ્ચેના સાયુજ્યને તોડતો એક અવાજ મેં સાંભળ્યો. મારાથી પચાસ મીટરનાં અંતરે એક મહિલા ઊભી હતી. એ જેને ઉદ્દેશીને રાડો પાડતી હતી એ બીજું કોઈ નહીં પણ પેલા ભાઈ જ હતા.

“ઓહ, આ બેન એમના પત્ની લાગે છે..”

મેં તેમને પણ ધ્યાનથી જોયા.. એ બિલકુલ નોર્મલ હતાં. તેમના હાવભાવ અને હલનચલન પણ તદ્દન સ્વાભાવિક હતાં. તેમની કાયા ચાલીસી વટાવેલી મહિલા જેવી સહેજ પાકટ લાગતી હતી. પણ પગ પાસે રમતું પેલું નાનકડું બાળક જોયું ત્યારે મને તેમની ઉંમર વિષે શંકા થઈ.

“જો આ બહેન ચાલીસ વર્ષ ઉપરના હોય તો ઓફિસિયલી તેમનું બાળક કોલેજમાં જતું હોય એવડું મોટું હોવું જોઈએ.. પણ આ તો હજુ નર્સરીમાં પણ નહીં જતું હોય એવું લાગે છે..”

“નક્કી કંઈક તો ગરબડ છે..”

આઘેડ વયના પતિ-પત્ની અને અંગૂઠા જેવા બાળકના અનોખા પરિવારને જોઈ હું ઘર તરફ ચાલી.

બે-ત્રણ દિવસ મારા મગજમાં જાતજાતની ગણતરીઓ

ચાલી.. મારા મનમાં બધા જ સરવાળા ખોટા પડી રહ્યા હતા. જે દિવસથી પેલા ભાઈને જોયા હતા એ દિવસથી મારું મગજ થોડું અસ્તવ્યસ્ત થઈ ગયું હતું. હું શંકાનું સમાધાન શોધી રહી હતી.

થોડા દિવસો પછી ફરીથી મને પેલો પરિવાર દેખાયો. આ વખતે પતિ સહેજ ઠૂં ઊભા હતા. નાનકડું બાળક પણ એના જેવા ભૂલકાઓ સાથે રમી રહ્યું હતું. હું બાંકડા પર બેઠી હતી અને પેલી સ્ત્રી મારી બાજુના સાધન પર કસરત કરતી હતી. મેં મોકા પર ચોકો મારવાનું નક્કી કરી લીધું.

હું ધીરેથી તેમની પાસે સરકી અને પૂરેપૂરી સૌજન્યતાથી હળવેથી પૂછ્યું.

“બેન, આ તમારા પતિ છે?”

“હા..” કસરત કરતાં કરતાં તેમણે સહજતાથી જવાબ આપ્યો.

“તેમને કોઈ તકલીફ છે?”

“તકલીફ એટલે?”

“આઈ મીન કોઈ માનસિક..?”

મારો પ્રશ્ન સાંભળીને તેણે જોરદાર બ્રેક મારી અને કસરતના સાધન પર દોડવાની ગતિ થંભાવી દીધી. થોડી ક્ષણો તે મારા ચહેરાને આંખો ફાડીને જોઈ રહી. જાણે સવાલ કરતી હોય કે ‘તને શું પંચાત છે?’

તે કંઈ બોલી નહીં પણ મારી પાસે બાંકડા પર આવીને બેઠી. તેના ચંદ્રમા જેવા ગોળ ચહેરાને મેં ખૂબ પાસેથી જોયો. તેની આંખો ગંભીર અને આંસુથી તગતગી રહી હતી. તેના રેશમી વાળનાં ગુચ્છમાં છૂટાછવાયાં વાદળો જેવા કેટલાક સફેદ વાળ પણ હતા. ચાંદી જેવી ત્વચા પર પિત્તળ જેવા દર્દની રેખાઓ ઉપસેલી હું જોઈ શકતી હતી. બે ત્રણ મિનિટના મૌન પછી તેનો અવાજ સંભળાયો.

“હા બેન.. મારા પતિને તકલીફ છે..” મારી આશંકા સાચી પડી. એ વ્યક્તિ ખરેખર કોઈક રોગથી પીડાતી હતી.

“શું થયું છે બેન તમારા પતિને?”

“પાર્કિન્સન..”

“ઓહ માય ગોડ..” મારા બધા પ્રશ્નના જવાબો એક શબ્દથી મળી ગયા.

“ક્યારથી તકલીફ છે?”

“છેલ્લા ૧૦ વર્ષથી..”

“કોઈ દવા ?”

“દિવસની આઠ ગોળી લે છે..એક દિવસ ચૂકી ગયા તો..... એવું હું નહીં, ડોક્ટર કહે છે..”

તેનું દર્દ હું સમજી શકતી હતી.. થોડી ક્ષણો અમારી વચ્ચે મૌન પથરાઈ ગયું. હું તેને વધારે પ્રશ્નો પૂછીને તેના ઘાને ખોતરવા નહોતી માંગતી..

“મમ્મી.. મને ન્યા લઈ જાઓ..” પેલું નાનકડું બાળક તેનો દુપટ્ટો ખેંચી રહ્યું હતું.

એને જોઈને મને મારો બીજો સવાલ યાદ આવ્યો.

“તમારી ઉંમર તો વધારે લાગે છે, પણ આવડું નાનું બાળક?”

“હા, અત્યારે વિજ્ઞાનની મદદથી પાકટ વયે પણ બાળક પેદા કરવું શક્ય છે.”

તેણે ફરીથી ચહેરા પર ગંભીરતા ધારણ કરી. બાળકને સ્વાસ્થ્ય કરીને મારી સામે જોયું.

મારી ઉંમરનો અંદાજ તમને આવી જ ગયો હશે, પણ મારા દુઃખનો પાર તમે નહીં પામી શકો..

“એવું કેમ બોલો છો, બેન?”

“બેન, મેં ૧૫ વર્ષનો દીકરો કેન્સરમાં ગુમાવ્યો છે.. એ જીવતો હોત તો અત્યારે મારો સહારો થાત.”

“હે ભગવાન!” તેનો જવાબ સાંભળીને મારી છત્રી ચિરાઈ ગઈ. એક મા પર શું વીતી હશે, જ્યારે તેણે પોતાનું પંદર વર્ષનું બાળક ગુમાવ્યું હશે. તેની આંખો બાળકને યાદ કરીને છલકાઈ ગઈ. એક તરફ પતિની બીમારી અને બીજી તરફ એકના એક પુત્રનું મોત. બબ્બે કારમા ઘા

તેની છાતી ઝીલી ચૂકી હતી. મારે પૂછવાની જરૂર ન પડી. એ નાનકડું ત્રણ વર્ષનું બાળક કેમ એના ખોળે રમે છે?

“તમને જિંદગી સામે કોઈ રોષ નથી બેન?”

“રોષ કોની સામે કાઢવાનો? કુદરત સામે, નસીબ સામે કે પરિસ્થિતિ સામે..” એ જવાબ આપતા હસતાં ચહેરે રોઈ રહી હતી.

“છેલ્લા દસ વર્ષથી તમે પતિની સેવા કરો છો.. ધન્ય છે તમે..”

“હા બેન. છેલ્લા શ્વાસ સુધી સાથ નિભાવીશ..”

તેનું ઢળતું ચૌવન પ્રેમની સાચી વ્યાખ્યા આપી રહ્યું હતું.

નાનું બાળક તેના પગ પાસે આવ્યું ત્યારે તેને આંસુભરી આંખે ચૂમીને તે પતિનો હાથ પકડીને ચાલી નીકળી..

એ દષ્ટિથી અદૃશ્ય થઈ ત્યાં સુધી હું તેને ભીની આંખે જોતી રહી.. એના સમર્પણને મેં મનોમન વંદન કર્યાં.

★★★★

“ટિકિટ ટિકિટ..”

“બેન.. ટિકિટ લઈ લો..”

હું બારી પાસેની સીટ પર બેઠી હતી. કંડક્ટરની હાંક સાંભળીને મારું ધ્યાન બહારથી અંદર આવ્યું.

પર્સમાંથી પૈસા કાઢીને મેં કંડક્ટરને આપ્યા. તેમના હાથમાંથી ટિકિટ લઈને મેં ફરીથી મારું ધ્યાન બારીમાં પરોવ્યું. મારી બાજુની સીટ ખાલી હતી..

આગળના સ્ટેશન પરથી એક સ્ત્રી બસમાં ચઢી. તે આવીને મારી બાજુની સીટમાં ગોઠવાઈ ગઈ. મારું ધ્યાન તેની તરફ ગયું. તેના ચહેરા પરથી તેની ઉંમર આશરે ત્રીસની આસપાસ લાગતી હતી. તેની માંજરી આંખો અને ઉજળો વાન મંદાકિનીની યાદ અપાવતા હતા. તેને જોઈને હું બે દાયકા પાછળના બોલીવુડમાં

સફર કરી આવી. તેના લીસ્સા સુંવાળા વાળ હવામાં ફરફરી રહ્યા હતા. એક આછેરી ઝલકમાં મેં તેના સૌંદર્યનું માપ કાઢી લીધું. પણ તેનાથી વધુ આશ્ચર્ય મને ત્યારે થયું જ્યારે મેં તેના ખોળામાં એક રૂના ઢગલા જેવી દીકરી જોઈ.

“શું નામ છે બેટા?”

“પરિ..”

“ઓહ વાવ..સો ક્યૂટ.”

“બહુ સુંદર દીકરી છે તમારી..”

એની મા મને જોઈ રહી.. તેણે કોઈ જવાબ ના આપ્યો. ના સ્મિત આપ્યું, ના હોંકારો, ના કોઈ ઈશારો..તેનો ચહેરો ભાવશૂન્ય હતો.

“જબરી બાઈ છે..” હું મનોમન સહેજ ચિડાઈ..

“થેન્ક યુ..” લગભગ અઢી મિનિટ પછી મને પહેલીવાર તેનો રૂપાની ઘંટડી જેવો મંજૂલ સ્વર સંભળાયો.

મેં નજર બારીમાંથી હટાવી તેની તરફ માંડી. પેલી નાનકડી દીકરી મારી તરફ જોઈને શરમાઈ રહી હતી.

પણ તેની માના ચહેરા પર મને ભાવની કમી દેખાઈ.. અને મારા મનમાં થયું.

“નક્કી કંઈક ગરબડ છે.”

મેં તેને ખૂબ ધ્યાનથી જોઈ.. જાણે એક રોબોટ, એક રૂપાળો, જીવંત અને માતૃત્વ પામેલો રોબોટ..જે બધું જ સમજતો હતો પણ તેનું હૃદય માણસની જેમ ઘબકતું નહોતું.

મારા મનમાં આશંકાઓના તોતિંગ મિનારા ઝૂલી રહ્યા હતા.

“કદાચ આ સ્ત્રી પણ પેલા ભાઈ જેવી બીમારી તો નથી ભોગવી રહી ને!!! ઓહ નો!!!”

હું તેને વધારે કંઈ પૂછું એ પહેલા એક સાઈઠ વર્ષના બા અમારી સીટ તરફ આવ્યા.

“દીકરી હંભાળીને ઊતરજે..”

તેણે મોટી આંખો ઓર મોટી કરીને તે બાની સામે જોયું.

“નક્કી કંઈક ગરબડ છે.”

“બા, બધું બરાબર છે?” બા કદાચ આ સ્ત્રીની મા હતાં..

“હા બેન, આમ તો બધું બરાબર છે, પણ ભગવાન બરાબર રે’વા નથ દેતો.”

“હું સમજી નહીં, બા..” તે મારી સામેની સીટ પર બેઠા.

“આ મારી દીકરી સે..ઇનો ઘણી એને રાખવા રાજી નથી..”

“તમારી દીકરી તો બહુ જ રૂપાળી છે, અને વળી આ નાનકડી ઢીંગલી પણ કેટલી સુંદર છે.”

“એ બધુંય હાચું બેન.. પણ મારી દીકરીને..”

“કોઈ બીમારી છે?”

“હા બેન.. બર્નું પેલું શું કે સે ઇને..પાર્કિંગ..”

“પાર્કિંગ નહીં બા.. પાર્કિન્સન..”

“હા હા એવડું ઇ જ..”

“ઓહ નો..પણ એ આટલી નાની વયે થઈ શકે?”

“અવ તો નાના નાના સોકરાવને અટક આવશ..મારી દીકરી તો બૌ મોટી સ.”

“પણ આ બીમારી તો વડીલોને થાય છે ને?”

“દાકતર આવું જ કે’તાતા.. પણ હોમાંથી એક જવાન માણહને પણ આ દરદ લાગુ પડે સે.”

મેં એમની વાતની ખરાઈ કરવા ગૂલમાંથી જવાબો શોધ્યા. એમની વાત સાચી હતી. માત્ર ૧% લોકોને આ બીમારી પચાસથી નાની વયે પણ થાય છે.

“આવી બીમાર બાયડીને કોઈ આખી જિંદગી નો પાલવે.. લગનના પાંચ વર્ષ પછી ઇન આ બીમારી લાગુ પડી.. ઇની ચાકરી નો કરવી પડે એના હાટું મારી દીકરીન..”

બાનું અધૂરું વાક્ય ડૂસકાંથી પૂરું થયું.. હું પરિસ્થિતિ પામી ગઈ.. થોડીવાર પછી સ્વસ્થ થઈ તેમણે ફરીથી બોલવાનું શરૂ કર્યું.

“ઇનો બાપ બે વર્ષ પહેલા જ કેન્સરમાં ગુજરી ગયો. ઘરમાં તંગી, તકલીફ અને તમાશાનો પાર નથી.. પણ એ મારી દીકરી સે.. છેલ્લા શ્વાસ સુધી એની સેવા કરીશ.. એની મા સુ બેન..”

કંડકટરે ઘંટડી વગાડી.. બસ ઊભી રહી.. ત્રણ પેઢીને એક સાથે એકબીજાને સાચવીને નીચે ઊતરતા હું જોઈ રહી.. બસ આગળ વધી. મેં ફરીથી બારીની બહાર નજર પાડી..

“બીમાર બાયડીને કોઈ જીવનભર નો હાચવે.” બા ના શબ્દો મારા મનમાં ગુંજી રહ્યા હતા.

અચાનક મને બગીચામાં મળેલી પેલી આધુનિક સાવિત્રી યાદ આવી..

“છેલ્લા શ્વાસ સુધી મારા પતિને સાચવીશ.” એના સમર્પણને મેં મનોમન વંદન કર્યા.

બી/ર, શિલ્પ ગણેશ ટેનામેન્ટ,
અક્ષર ફાર્મ સામે, આણંદ-વિદ્યાનગર રોડ,
આણંદ, (મો) ૯૯૦૪૨૩૭૮૪૭

મહેનતનું ફળ અને સમસ્યાઓનો ઉકેલ પ્રામાણિકતાથી યોગ્ય દિશામાં કામ કરનાર લોકોને એક દિવસ ચોક્કસ મળે છે.

જીવન ભલે ગતે તેટલું મુશ્કેલ જોવા મળે, પરંતુ આપણે દરેક પરિસ્થિતિમાં કંઈકને કંઈક સારું કરી શકીએ છીએ. માત્ર પોઝિટિવ વિચારોની જરૂરિયાત છે.

॥ विदेशवासीनी वतन वंदना ॥

विदेशां वसवाट करता भारतीय नागरिक विदेशां मृत्यु पाभ्या लोय अने देशां तेनो पार्थिव देह लावीने तेनुं देहदान कर्तुं लोई तेवी देशनी सौप्रथम घटना.

अंगदानना क्षेत्रमां कार्य करती 'डोनेट लाईफ' संस्थांना ट्रस्टी प्रकाशभाई पटेल अने तेमना परिवारे पोताना ज्ञानबोध पुत्र स्व. प्रवेश (उ.व.३६)नुं देहदान करी समाजने नवी दिशा अतावी उत्तम उदाहरण पूरुं पाड्युं.

यरोतर पंथकमां सौथी नानी उंमरना युवानना देहदाननी आ सौ प्रथम घटना छे.

मूळ आणंद जिल्लाना ओड गामना वतनी, लालमां मुंभई भाते रहेता अने ईसरोमां ईलेक्ट्रिकल सर्किट, गोल्ड प्लेटिंग सप्लायनुं काम करता अने अंगदाननी जनजागृति माटे समाजमां कार्य करती संस्था 'डोनेट लाईफ'ना ट्रस्टी प्रकाशभाई पटेलनो सुपुत्र प्रवेश उ.व ३६ तेना परिवार साथे केनेडामां रहेतो હતો अने बेकरीनी दुकान चलावतो હતો. रविवार ता. २१ अप्रिलना रोज प्रवेशने जाडा-डोलटी थतां लोस्पिटलमां दाખल कर्चो હતો. थोडा कलाकोनी सारवार पछी तेनुं બ્લડ પ્રેસર ઘટી જતાં તેમજ ઓક્સિજન લેવલ ઓછું થઈ જતાં તેનું મૃત્યુ થયું હતું. જેની જાણ મુંબઈમાં રહેતા પ્રજેશના માતા-પિતા પ્રકાશભાઈ અને આરતીબેનને કરવામાં આવી હતી.

આ દુઃખની ઘડીમાં અંગદાનના ક્ષેત્રમાં કાર્ય કરતા 'ડોનેટ લાઈફ'ના ટ્રસ્ટી પ્રકાશભાઈએ એક પળનો વિલંબ કર્યા વગર જણાવ્યું કે તેમના પુત્ર પ્રજેશની આંખોનું દાન કરાવીને બીજી વ્યક્તિને રોશની આપો, પરંતુ લોસ્પિટલમાં આંખનું દાન થઈ શક્યું ન હતું. સ્વ. પ્રજેશના પાર્થિવ દેહને એમ્બાલ્મિંગની રાસાયણિક પ્રક્રિયા કરીને મોર્ગમાં

મૂકવામાં આવ્યો હતો અને તેના પાર્થિવ દેહને ભારત લાવવા માટેની તૈયારી શરૂ કરવામાં આવી હતી.

સોમવાર તા.૨૬ એપ્રિલના રોજ સ્વ. પ્રજેશના પાર્થિવ દેહને એર ઈન્ડિયાના વિમાન મારફત ટોરેન્ટોથી દિલ્હી, દિલ્હીથી અમદાવાદ, અમદાવાદથી એમ્બ્યુલન્સ મારફત ઓડ ગામમાં લાવવામાં આવ્યો ત્યારે વાતાવરણ ખૂબ જ ગમગીન બની ગયું હતું અને હૃદયદ્રાવક દૃશ્યો સર્જાયા હતા. સ્વ.પ્રજેશના પાર્થિવ દેહને સમયસર દિલ્હીથી અમદાવાદ એર ઈન્ડિયાના વિમાન મારફત સમયસર પહોંચાડવા માટે નાગરિક ઉદ્યન મંત્રી શ્રી જ્યોતિરાદિત્ય સિંઘિયા અને આણંદના સાંસદ શ્રી મીતેશભાઈ પટેલ (બકાભાઈ)-નો સહકાર સાંપડ્યો હતો.

આ દુઃખની ઘડીમાં સ્વ.પ્રજેશની ધર્મપત્ની સેજલ, પિતાશ્રી પ્રકાશભાઈ, માતા આરતીબેન, સસરા હરીશભાઈ, સાસુ કોકિલાબેન, તેમજ પ્રકાશભાઈ પટેલના પરિવારજનોએ નિર્ણય કર્યો કે સ્વ. પ્રજેશનો અંતિમ સંસ્કાર કરવાને બદલે મેડિકલના વિદ્યાર્થીઓને શરીરની એનેટોમી શીખવા માટે સ્વ. પ્રજેશના દેહનું દાન કરવું જોઈએ.

સ્વ. પ્રજેશના પાર્થિવ દેહનું દાન કરવાનો નિર્ણય થતા જી.જે.પટેલ ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ આયુર્વેદિક સ્ટડીઝ એન્ડ રિસર્ચ, સીવીએમ યુનિવર્સિટી, ન્યૂ વલ્લભ વિદ્યાનગરના ડીન ડૉ.સી. એસ. બાબરિયાનો સંપર્ક કરવામાં આવ્યો અને તેઓએ સ્વ. પ્રજેશના દેહનું દાન સ્વીકાર્યું.

ઉલ્લેખનીય છે કે, વિદેશમાં વસવાટ કરતા ભારતીય નાગરિક વિદેશમાં મૃત્યુ પામ્યા લોય અને દેશમાં તેનો પાર્થિવ દેહ લાવીને તેમનું દેહદાન કર્યું લોઈ તેવી દેશની આ સૌ પ્રથમ ઘટના છે. તદ્ઉપરાંત યરોતર પંથકમાં પણ સૌથી નાની ઉંમરના યુવાનના દેહદાનની સૌ પ્રથમ ઘટના છે. સ્વ. પ્રજેશ આણંદમાં 'ડોનેટ લાઈફ' સંસ્થા સાથે જોડાઈને હંમેશા અંગદાનની જનજાગૃતિ માટે કાર્ય કરતો હતો. સ્વ. પ્રજેશ તેના

મૃત્યુ પછી, તેના દેહદાન થકી મેડિકલના વિદ્યાર્થીઓના ઉજ્જવળ ભવિષ્ય માટે મદદરૂપ બનશે.

સ્વ. પ્રજ્ઞેશના પરિવારમાં તેની ધર્મપત્ની સેજલ ઉ.વ ૩૬, જે કેનેડામાં વસવાટ કરે છે અને શિક્ષિકા છે, પુત્ર વિહાન ઉ.વ. ૧૩ જે ધોરણ ૮ માં, પુત્રી મિહીકા ઉ.વ.૮ જે ધોરણ-૩માં કેનેડામાં અભ્યાસ કરે છે, પિતા પ્રકાશભાઈ ઉ.વ.૬૯ મુંબઈમાં રહે છે અને ઈસરોમાં ઈલેક્ટ્રિકલ સર્કિટ, ગોલ્ડ પ્લેટિંગ સપ્લાયનું કામ કરે છે, માતા આરતીબેન ઉ.વ.૬૪ ગૃહિણી છે, બે બહેનો પૂજા અને ચાંદની પરણિત છે અને અમેરિકામાં તેઓના પરિવાર સાથે રહે છે.

આ દેહદાન કરાવવાની સમગ્ર પ્રક્રિયા ડોનેટ લાઈફના સ્થાપક નિલેશ માંડલેવાલાના માર્ગદર્શન હેઠળ કરવામાં આવી હતી જેમાં સ્વ.પ્રજ્ઞેશની પત્ની

સેજલ, પિતા પ્રકાશભાઈ, માતા આરતીબેન તથા સમગ્ર સૂર્યજર્દા પરિવાર, સસરા હરીશભાઈ, સાસુ કોકિલાબેન, બહેનો પૂજા અને ચાંદની, CVM એક્ઝ્યુક્યુટિવ બોર્ડના મેમ્બર શ્રી પ્રદીપભાઈ પટેલ, કિરણભાઈ પટેલ (કોમ્ફી), રેડકોસ આણંદના શ્રી શૈલેશભાઈ પટેલ, CVM યુનિવર્સિટીના ચેરમેન શ્રી ભીખુભાઈ પટેલ, વાઈસ ચેરમેન શ્રી મનીષભાઈ પટેલનો સહકાર સાંપડ્યો હતો.

ધન્ય છે... વંદન છે...પ્રણામ છે...સલામ છે...સ્વ.પ્રજ્ઞેશની ધર્મપત્ની સેજલ, માતા-પિતા પ્રકાશભાઈ અને આરતીબેન તેમજ સમગ્ર સૂર્યજર્દા પરિવારને આ દુઃખની ઘડીમાં કાળજી ઉપર પથ્થર મૂકી જીવાનજોધ પતિ/પુત્ર સ્વ.પ્રજ્ઞેશનું દેહદાન કરી સમાજને નવી દિશા બતાવી ઉત્તમ ઉદાહરણ પૂરું પાડવા બદલ.

|| વાચકનાં પત્રો ||

વિદ્યાધામ - વલ્લભ વિદ્યાનગર

પી. એમ. લુણાગરિયા

વલ્લભ વિદ્યાનગર અને ચારુતર વિદ્યામંડળ સાથેનો મારો અનુબંધ ૧૯૯૦ ની સાલથી અકબંધ છે. આજે પણ મારા દિલના એક ખૂણે “આર.પી.ટી.પી. સાયન્સ સ્કૂલ”ની સ્મૃતિઓ સચવાયેલી પડી છે. “વિ-વિદ્યાનગર”નો અંક હાથમાં આવતા જ એ સ્મૃતિઓ જાગી ઊઠે છે અને મન:ચક્ષુ સમક્ષ વિદ્યાનગરની ભૂમિ અને “ચારુતર વિદ્યામંડળ” સંચાલિત શૈક્ષણિક સંસ્થાઓના ભવ્ય બિલ્ડિંગ તાદશ થાય છે. સરદાર સાહેબની દીર્ઘદષ્ટિ, પ્રેરણા અને માર્ગદર્શન હેઠળ આ વિશાળ વિદ્યાસંકુલની સ્થાપના થઈ. જેના પાયાના પથ્થર સમાન આઘસ્થાપકશ્રી ભાઈકાકા, ભીખાભાઈ પટેલ અને અન્ય ગણમાન્ય ટ્રસ્ટીશ્રીઓ, કાર્યવાહકો અને દાતાઓને યાદ કરીને હું આદરપૂર્વક શત શત વંદન કરું છું.

મારા બંને સંતાન (સુનીલ અને તુષાર) અનુક્રમે વર્ષ ૧૯૯૦-૯૧ અને ૧૯૯૩-૯૪ વર્ષ દરમિયાન “આર.પી.ટી.પી. સાયન્સ સ્કૂલ”માં સ્ટાન્ડર્ડ ૧૧-૧૨ સાયન્સ પ્રવાહમાં અભ્યાસ કરેલ હતો. એ વર્ષો

દરમિયાન મારે દર બે મહિને તેમના અભ્યાસની પ્રગતિની જાણકારી અને પ્રોત્સાહન અર્થે વિદ્યાનગર આવવાનું થતું હતું. વિદ્યાનગરનો શૈક્ષણિક માહોલ, સ્વચ્છતા અને ઘટાદાર વૃક્ષોનો શીતળ છાંયો જોઈને અભિભૂત થઈ જવાયું હતું. મનમાં થતું કે આ વિદ્યાનગરીમાં રહેનાર કેટલા ભાગ્યશાળી હશે! જિંદગીની ઉત્તરાવસ્થામાં-ભવિષ્યમાં અહીં વસવાટ કરવાના બાલીશ વિચાર એ સમયે મારા મન પર કબજો જમાવતા હતા.

અસંખ્ય વિદ્યાર્થી-વિદ્યાર્થીનીઓ ચારુતર વિદ્યામંડળ હેઠળની ઉત્તમ શૈક્ષણિક સંસ્થાઓમાં ઉચ્ચ અભ્યાસ કરીને વિદેશોમાં સ્થાયી થયા છે. આ બધાનો યશ આર.પી.ટી.પી. સ્કૂલ તેમજ વિશાળ વિદ્યાસંકુલમાં આવેલ વિવિધ ફેકલ્ટીની કોલેજો, અનુસ્નાતક ભવન, સીવીએમની યુનિ. વગેરે સંસ્થાઓની સુદૃઢ શૈક્ષણિક પદ્ધતિ, અનુભવી અને ઉમદા શૈક્ષણિક સ્ટાફ અને કેળવણીને સર્મિપિત એવા આ સંસ્થાના પ્રવર્તમાન અધ્યક્ષશ્રી, પ્રમુખશ્રી, ઉપપ્રમુખશ્રી મંત્રીશ્રી અને સહમંત્રીશ્રીઓ ટ્રસ્ટી મંડળના સભ્યશ્રીઓ, કાર્યવાહકશ્રી ઓના ફાળે જાય છે.

ટાઈટન-૫૪, સી-૪૦૨, રિલાયન્સ મોલ પાછળ,

સિલ્વર સ્ટોન મેઈન રોડ, રાજકોટ

પીન કોડ-૩૬૦૦૦૧, (મો) ૭૬૯૮૧૬૦૧૬૦

॥ લલિત નિબંધ ॥

ઊડઊડ કરે એ પંખીઓ...

સિલાસ પટેલિયા

પંખીઓ સાથે મારી દોસ્તીના મૂળ બહુ ઊંડા છે. સમજણ ફૂટી ત્યારથી કહી શકાય. બોલતાં આવડતું નહોતું. ત્યારેય આંગણે ચણ ચણતાં, ઊડાઊડા કરતાં, છાપરે બેસીને એ કલબલાટ કરતાં, અહીં તહીં બેસતાં, અકળવકળ જોતાં, માથું હલાવતાં એ પંખીઓને મારી આંખ જોતી ! એ પછી એ પંખીઓના અવાજને સાંભળ્યા કરવાનું ગમતું રહ્યું હશે. શાળાએ જતાં આવતાં, રજાના દહાડે કે વેકેશનમાં રોજે રોજ ખેતરોમાં સીમમાં રખડતાં રઝળતાં જોયેલાં એ પંખીઓ.. વર્ષોના વર્ષો લગી જોયેલાં એ પંખીઓ.. મનોમન એની જોડે વાતો કરતો. એનાં ગાન અને રૂપને હૈયે વસાવીને આનંદ માણેલો ! એ પંખીઓ ! ઘરઆંગણાનાં ને સીમનાં એ પંખીઓ ! ચકલીઓ, લેલાં, હોલા, કબૂતર, કાગડા, કાબરો, બુલબુલ, પોપટ વગેરે ઘરઆંગણે જોતો... સાંભળતો. સૂડા, કાળિયો કોશિયો, લેલાં, કાકડિયો કુંભાર, દૈયડ દેવચકલી ને બીજા ઘણાં બધાં જેમના નામ તો પછી જાણ્યા. એ બધાં ખેતરોમાં સીમમાં જોવા મળતાં. એ બધાં જોડેય સંબંધ હૈયે સ્થાપેલો. એ બધાં વિશે એક એક લલિત નિબંધ લખી શકાય. જે પંખીઓ થોડા સમય પર જોયાં એ વળી આ પંખીઓથી નિરાળાં ને અત્યંત રૂપાળાં ! એની હવે વાત માંડું ! જો કે બધાં જ આ ક્ષણે પણ મારા મનમાં ઊડાઊડ કરે છે. ગાય છે. સાંભળતો રહું છું...

થોડા સમય પહેલાં ડિસ્કવરી ચેનલ પર પંખીઓ વિશે એક વૃક્ષચિત્ર (ડોક્યુમેન્ટરી) જોયેલું. એનું નામ તો યાદ નથી. એ પંખીઓ જોઈને વિસ્મિત થઈ જવાયું. એ પંખીઓની સાથે સાથે મને મારા

પંખી દોસ્તોય દેખાયાં. ખૂબ મજા પડી. હજુય આંખ સામે દેખાય છે. દરિયો ! ઊછળતાં મોજાઓ. ઘેઘૂર અવાજ. આવા વાતાવરણમાં આ પંખીઓ જુઓ ! ઢળતી સાંજના કિનારે અહીં બારી પાસે બેઠો છું પરંતુ મનોમન તો દરિયાકાંઠે પહોંચી ગયો છું. એ પંખીને જોઈ છું. કાળારંગનું લાંબુ માથું, સફેદરંગના પીંછાથી ભરાયેલો દેહ, લાંબી સુંદર ચાંચ. રૂપાળું વહાલું લાગે એવું આ પંખી ! દરિયાના જળ પર ઊતરે છે, અતિ તીવ્રગતિથી ચાંચમાં એ માછલી પકડી લે છે. આ પંખી ઉત્તરધ્રુવથી દક્ષિણધ્રુવ ભણી યાત્રા ખેડે છે. દોઢમાસ આ યાત્રા ચાલે છે. ઉપર આકાશ, નીચે ઊછળતો દરિયો ! એ ઊડતું રહે છે. એને જોતો રહું છું. વનવગડો આવે છે. પહાડો, ડુંગરો ને લીલાછમ્મ ઢોળાવો આવે છે. એને વળાવીને એ ઊડતું રહે છે. એને જોતાં જોતાં પ્રકૃતિના વિધવિધ રૂપોનેય જોતો રહું છું. એની જોડે વાતો ય કરું છું. રાત્રિના અંધકારમાં તારાઓ અને નક્ષત્રો જોતાં જોતાં, ચંદ્રકિરણોની શીતળતા માણતાં માણતાં, પાંખને ફેલાવીને ઊડ્યા જ કરવાનો કેવો રોમાંચ ! વાતાવરણ પલટાય. ઠંડી વધે ઘટે, તેમ છતાં એક ધ્યાને મઝલ કાપતા ઊડવાનું ! રે પંખી ! જોને મારું મન પણ પંખી બની ગયું છે ને વળી સંગાથે સંગાથે ઊડી રહ્યું છે. તને ક્યાં ખબર છે ! હજુય તને જોઈ છું. આકાશને હેઠે દરિયો જોઈ છું !

આ આછાઆછા અંધકારમાં આ બીજાં વિવિધ પંખીઓ જે જોયાં હતાં એ બધાંય ફરી દેખાય છે. મન મારું ખૂબ જ આનંદથી છલકાઈ ગયું છે. બધાં જ આંખ સામે જે વિહરી રહ્યાં છે. સાવ પાસે જ. ભાતભાતના રંગ ! અલગ અલગ રૂપ ! આંખ, પાંખ, ચાંચ, પગ દરેકના અલગ જ ! બધાંય ઊડે છે. બેસે છે. વનવગડાનો વિસ્તાર છે. ઢોળાવ પર, વૃક્ષ પર એ દેખાય છે. મારું મન પણ એ જગ્યાએ ઊડી ગયું છે. પંખીઓ જુઓને તમારી સાથે જ તો છું. જોઈ છું તમને વાહ ! પાંખ ફેલાવો છો... કિલ્લોલ

કરો છો... નૃત્ય કરો છો...મુઝકર નૃત્ય ! રમણીય દશ્યપટ રચાયું છે. અપલક નેત્રે બસ જોયા જ કરું છું.

આ શાંત વાતાવરણમાં બારી પાસે બેઠો છું. પરંતુ મન મારું આ નદીના કાઠે પહોંચી ગયું છે. જોયેલી નદી ત્યારે જોયેલી પણ એની અમીછાપ વળી પાછી જીવંત થઈ ગઈ છે. નદીકાંઠો. ઉપરવાસમાં વૃક્ષો ઝૂમી રહ્યાં છે. વૃક્ષોની સામે પહાડના ઢોળાવો છે. નદી પાસે ખેતર જેવી જગા છે. સામે ડુંગર ઊભો છે. કેટલા બધાં પંખીઓ ! ઊડતાં ઊડતાં નદીકાંઠાની એ ખેતર જેવી જગા પર જાય છે. ચાંચમાં માટી ભરે છે. ડુંગરના ઢોળાવે જાય છે. ચાંચની માટી થથેડીને એ ડુંગર પર માળો બનાવે છે. ઊડી જાય છે. ચાંચમાં માટી લે છે. માળો બાંધે છે. બધાં જ આમ પ્રવૃત્ત જોવાની મજા પડે છે. ઉપર નીચે અડખે પડખે પાસ-પાસે માળાઓ રચાતાં જાય છે. માટીના માળામાં આ પંખીઓ રહે છે. વૃક્ષ પર, બખોલમાં, છાપરામાં માળા જોયા છે. માટીના આ માળા જોઈને આભા બની જવાયું. એની રચનાપ્રક્રિયા પણ કેવી મજાની ! સામટા પંખીઓ ઊડી આવે...જાય...માળો બાંધે બનાવે. આ દશ્ય જ વિરલ ને મજાનું ! માળામાં ગયેલાં પંખીઓ એક સાથે બધાં જ બહાર ઊડી આવ્યાં એ દશ્ય તો અદ્ભુત ! સુંદરતમ ! ગતિશીલતા અને કિલ્લોલ ! હજુય એ દશ્યો દેખાયાં કરે છે. આ ઢળતી સાંજ ને ઊઘડતો જતો અંધકાર ને પ્રગાઢ શાંતિમય વાતાવરણમાં મારું મન એ પહાડી ઢોળાવ ને આ પંખીઓમાં તદ્દુપ થઈ ગયું !

હજુય એ બધાં જ પંખીઓ મારા હૈયામાં ઊડાઊડ કરે છે. એમને જોયા કરું છું ને આનંદથી છલકાતો રહું છું.

૨૦૧, સેફોન ક્લાસિક,
એસ.બી.એસ.કોલોની, ડિલક્ષ ચાર રસ્તા,
નિઝામપુરા, વડોદરા-૩૯૦૦૦૨,(મો) ૯૩૭૭૨૬૬૮૨૮

ISSN 0976-9609

**। વિ-વિદ્યાનગર । માસિક અંગેનું માહિતીપત્રક
ફોર્મ-૪ (નિયમ-૮ મુજબ)**

૧. પ્રકાશન સ્થળ : વલ્લભ વિદ્યાનગર
૨. પ્રકાશનની સામયિકતા : માસિક
૩. મુદ્રક : સી.વી.એમ. પ્રેસ,
વલ્લભ વિદ્યાનગર
૪. પ્રકાશકનું નામ : ડૉ. એસ.જી.પટેલ
રાષ્ટ્રીયતા : ભારતીય
સરનામું : માનદ મંત્રી
ચારુતર વિદ્યામંડળ,
વ.વિદ્યાનગર-૩૮૮૧૨૦
૫. તંત્રી : ડૉ. ઉર્વીશા છાયા
રાષ્ટ્રીયતા : ભારતીય
સરનામું : માનદ મંત્રી
ચારુતર વિદ્યામંડળ,
વ.વિદ્યાનગર-૩૮૮૧૨૦
૬. માસિકનું નામ : ડૉ. એસ.જી.પટેલ
રાષ્ટ્રીયતા : ભારતીય
સરનામું : માનદ મંત્રી
ચારુતર વિદ્યામંડળ,
વ.વિદ્યાનગર-૩૮૮૧૨૦

ડું, એસ.જી.પટેલ,આથી જાહેર કરું છું કે ઉપર આપેલી વિગતો મારી જાણ અને સમજ મુજબ બરાબર છે.

૫ માર્ચ ૨૦૨૪

ડૉ.એસ.જી.પટેલ
માનદ મંત્રી, ચારુતર વિદ્યામંડળ

- * I never saw a wild thing sorry for itself.
- * No bird soars too high if he soars with his own wings.
- * Faith is the bird that feels the light when the dawn is still dark..
- * Hold fast to dreams die, life is a broken-winged bird that cannot fly...
- * Intelligence without ambition is a bird with out wings...

જૂન-૨૦૨૪ । વિ-વિદ્યાનગર ૬૩૨ । ૧૯

॥ સમીક્ષા લેખ ॥

પન્નાલાલ પટેલ કૃત 'વળામણા' લઘુ નવલકથા

પ્રવીણભાઈ ભીખાભાઈ વજ્જર

નવલકથાકાર, વાર્તાકાર, નાટ્યકાર એવા પન્નાલાલ નાનાલાલ પટેલનો જન્મ તા. ૭-૫-૧૯૧૨ ના રોજ વતન રાજસ્થાન રાજ્યના ડુંગરપુર જિલ્લાના માંડલી ગામે. અભ્યાસ ઈડરમાં અંગ્રેજી ચાર ધોરણ સુધી. કૌટુંબિક પરિસ્થિતિને લીધે અભ્યાસ છોડી એકાદ વર્ષ ડુંગરપુર ને સાગવાડામાં દાડના ભદ્રા પર નોકરી. પછી અમદાવાદ આવી થોડો વખત એક સદ્ગૃહસ્થને ઘરે નોકરી. એ સદ્ગૃહસ્થની મદદથી અમદાવાદ ઈલેક્ટ્રિક કંપનીમાં ઓઈલમેન અને પછી મીટર-રીડીંગ કરનાર. ૧૯૩૬માં અમદાવાદમાં મળેલ ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદના અધિવેશનના ઈડર શાળાના સહાધ્યાયી ઉમાશંકર જોશી સાથે સંપર્ક અને તેમના પ્રોત્સાહનથી સાહિત્ય સર્જનનો પ્રારંભ. ચાર-પાંચ વર્ષ મુંબઈની એન.આર.આચાર્યની ફિલ્મ કંપનીમાં પટકથા લેખક. પછી વતન માંડલીમાં જઈ ખેતીનો વ્યવસાય અને સાથે સાથે લેખનપ્રવૃત્તિ.

આવો, આવા ગુજરાતી સાહિત્ય જગતના શ્રેષ્ઠ સર્જક અને ૧૯૮૫ના વર્ષનો ભારતીય જ્ઞાનપીઠ એવોર્ડ વિજેતા એવા પન્નાલાલ પટેલનો પરિચય મેળવીએ.

રાજસ્થાનના ડુંગરપુર જિલ્લાનું આ ગામ અને આસપાસના લીલી શોભા ધરાવતા ટેકરીઓના વિસ્તારમાં પન્નાલાલનું બાળપણ વીત્યું. પિતા નાનશાનું અવસાન થયું ત્યારે પન્નાલાલ બે વર્ષના હતા. આર્થિક અભાવો અને સામાજિક વિષમતા વચ્ચે પન્નાલાલ સાધુ જયશંકરનંદ અને પછી હિંમતનગરના મહારાજકુંવરના આશ્રયે આઠ ધોરણ સુધી ભણી શક્યા. શાળામાં ઉમાશંકર જોશી તેમના સહાધ્યાયી હતા. ઉમાશંકરને પન્નાલાલની મોકળાશભરી વર્તાણૂક આકર્ષતી. કશી રોકટોક અનુભવ્યા વગર બધી

પરિસ્થિતિઓમાં પન્નાલાલ એક જાતના આત્મવિશ્વાસ સાથે લીલાપૂર્વક વિચરતા. તેમની 'વળામણા' કૃતિ વિશે જાણીએ.

'વળામણાં' લઘુનવલમાં સંકુલ પાત્રચિત્રણ :

મનોરદા મુખી

સૂઝ અને ધરતીના છોરું શબ્દોથી જાણીતા બનેલા પન્નાલાલ પટેલ જેમણે ગ્રામજીવનનું માનસ શબ્દો દ્વારા ચિત્રિત કરી વાસ્તવિકતાની ભૂમિ પર શબ્દોના અસ્તિત્વ સાથે કળાત્મક રીતે ખડું કરી આપ્યું છે. ગ્રામ્યજીવનને આટલી નિકટતાથી વર્ણવનાર અને સચ્ચાઈભર્યું સંવેદન પન્નાલાલ તેમની સર્જકતા દ્વારા સાહિત્યમાં પ્રસ્તુત કરે છે. તેમના પાત્રો આપણને ગ્રામ્યજીવનની નજીક લઈ જાય છે. પાત્રોમાં રહેલ ભાષા, પહેરવેશ, સંવાદો, તળપદા શબ્દો, રૂઢિપ્રયોગો, કહેવતો કથાને વધુને વધુ સૌંદર્ય બક્ષે છે. પન્નાલાલ પટેલની કથાસાહિત્યમાં પ્રસિદ્ધ પામેલી ત્રણ નવલકથાઓ 'વળામણાં' (૧૯૪૦), 'મળેલા જીવન' (૧૯૪૧) અને 'માનવીની ભવાઈ' (૧૯૪૭). જે સાહિત્યપ્રિય વાચક સિવાય પણ અન્ય વાંચનપ્રિય વ્યક્તિને પોતાની સૌંદર્યશીલતાનું રસદર્શન કરાવ્યા વિના રહેતી નથી. પન્નાલાલ પટેલની વળામણાંની રચના ૧૯૪૦ માં ગુજરાતી સાહિત્યમાં મળી આવે છે. ત્યારબાદ ૧૩ જેટલી આ લોકપ્રિય કૃતિની આવૃત્તિ થતી રહી છે. જે સર્જકની સર્જકતાને વધુને વધુ ઉજાગર કરે છે.

'વળામણાં' કૃતિમાં રહેલ કેન્દ્રવર્તી પાત્ર મનોરદા મુખી છે. સમગ્ર લઘુનવલ મનોરદા પાત્રની સાથે સાથે જ ગતિ કરે છે. આમ, મનોરદાનું પાત્ર કથા સાથે ગતિશીલ અને પાત્રની ગતિશીલતા સાથે કથા વિકસતી જાય છે. કૃતિમાં પાત્રની નાટ્યાત્મકતા સંવાદોની કાર્યસૂઝ તેની બુદ્ધિની એરણ પર ધારદાર થતી ઘટનાઓ અને પાત્રના મનોસંચલનોના દ્વારા પાત્રની સ્થિરમાંથી ગતિશીલ થતી ક્રિયાને સર્જકે રજૂ કરી છે.

લઘુનવલના આરંભથી અંત સુધી કાર્યક્ષમ પાત્ર : મનોરદા મુખી :

લઘુનવલમાં સૌથી કાર્યક્ષમ પાત્ર મનોરદા મુખી બને છે. જેમાં લેખકની પાત્ર નિરૂપણ કળા સુરેખ રીતે ગતિ કરતી જાય છે. અહીં મુખીપણા સાથે સંકળાયેલી કુટિલતા તેને લાલચમાં નાંખે છે. સર્જક આ દ્વારા માણસ સ્વયં ખરાબ હોતો નથી, પરંતુ ક્યારેક ખોટા કામ કરતાં ખરાંખરીના સમયે મનુષ્ય પાછાં નીતિના રસ્તે વળામણાં કરે છે. એવી ગતિશીલતા દર્શાવવા માટે સર્જકે પોતાની દૃષ્ટિ અને સૂઝનો સમન્વય સાધીને આ લઘુનવલની રચના કરી છે. કથાના આરંભે સર્જકે આખા ગામની ખબર રાખનાર મનોરદા મુખી મોડામાં મોડાં જમીને ઊઠ્યા અને હાથ કોરા કરી રહ્યા છે. તેવામાં જ કોઈ માણસના પગરવનો અવાજ મનોરદાને સંભળાય છે. ‘એ તો હું મોત્યો, મનોરકાકા ! તમારું જરા કામ પડ્યું છે’ એવો અવાજ કાને પડે છે. અને મનોરદા ‘કુણ જાણે એને વળી શું કામ પડ્યું છે અત્યારે !’ એમ બબડે છે અને જવા નીકળે છે. અહીં લેખક મનોરદાનું બાહ્ય પાત્રચિત્રણ તેના પહેરવેશ દ્વારા રજૂ કરે છે. મનોરદાના પાતળિયા અંગનું ઘરડું છતાંય મજબૂત કાઠું અત્યારે વધારે સ્ફૂર્તિમાં આવી ગયું હોય તેમ લાગતું હતું. તેમણે ઓશીકે મુકેલું અંગરખું પહેરી લીધું. ઘરમાં જઈને ખીંટીએ ભરાવેલું સૂંથિયા જેવું ગોળ ફાળિયું માથે મૂક્યું અને કામળી પણ ઓઢી લીધી; એક હાથમાં લાકડી અને બીજા હાથ હૂંકો લઈ નીકળ્યા. (પૃષ્ઠ-૭)

મનોરદા નીકળે છે અને તેમના કાન પર બે ચાર શબ્દો પડે છે. ‘ગઈ ત્યાં જાય ના ! કાઢી મેલ, મારા જેવો ભૂંડો...’ (પૃષ્ઠ-૭). મનોરદાની ચતુરદૃષ્ટિ આટલાં જ વિધાનમાં આખી વાત સમજી જાય છે. કે સુથાર જ્ઞાતિના બહેચરની બહેન ઝમકું તલાટીને ત્યાંથી પાછી આવી છે. અને આ તકનો લાભ લેતાં મનોરદા મોતીને બદલે બહેચરને ત્યાં જાય છે. અહીં પાત્રની પ્રસ્તુતિ ખૂબ જ નાટ્યાત્મક રીતે થાય છે.

અને સંવાદોની કળા પણ સુંદર રીતે યોજાઈ છે. વાતનો ગલ કઈ રીતે જાણી લેવો એ મનોરદા મુખી ખૂબ જ સારી રીતે જાણે છે અને કહે છે એક કે’વત છે કે, ‘અલ્યા તારી માં તો નાતરે ગઈ.’ પેલો કે’છે: ‘ઘણું ખોટું થ્યું !’ પણ પાછી આવી ! પેલો કે’છે: ‘એ તો વળી એનાથી ખોટું-ડૂબી મરવા જેવું થ્યું !’ એના જેવી વાત છે. (પૃષ્ઠ-૮)

આ રીતે મનોરદા પોતાની ઘાક જમાવીને સાચી વાતની વેતરણમાં લાગી જાય છે અને કહે છે તમારા મનથી તો એમ છે કે કોઈ જાણતું નથી પણ એ... પેલો... તમારો વેરવાઈ તો ઘર ઘેરી લેવાની વેતરણમાં છે, સમજ્યા ને ? (પૃષ્ઠ-૮). મનોરદા આ રીતે કડકાઈભર્યા અવાજમાં બધી વાત જાણી લે છે અને બહેચરના ઘરની ફજેતી ન થાય એ માટે એને મદદરૂપ થવા કહે છે. કથામાં બીજી તરફ સુથાર જ્ઞાતિનો મોતી અને તેની માતા અંબાને બહેચર સાથે વેર છે. માટે તેની ફજેતી થાય એવી ઈરાદે ગામના મુખીને બોલાવ્યો હતો. મનોરદા અહીં પણ પોતાની બુદ્ધિનો ઉપયોગ કરીને અંબાભાભી અને બીજા પાત્રો સાથે બહેચરના ઘરની જડતી લેવડાવે છે. પરંતુ ભાગીને આવેલી ઝમકું હાથ લાગતી નથી આ સંજોગોમાં મનોરદા સંપૂર્ણ અંબા અને મોતીના પક્ષે છે એમ દર્શાવવા માટે એ કહે છે ‘મૂળા ! તુ કર, બેચરિયાના પાછલે બારણે જઈને સંતાઈ રહે’, પેલી ક્યાંય છટકી ન જાય...’ (પૃષ્ઠ-૧૫)

એકદમ અજાણ્યા ભાવે બહેચરના ઘરની તપાસ થાય છે. ‘જરા દીવો સળગાવો ને બે ચાર બોયાંય લાવો’ આવા સમયે બહેચર કંઈ બોલતો નથી ત્યારે મનોરદાના મનમાં થાય છે કે બુદ્ધિનો બુકો કંઈ પૂછતોય નથી. એટલે પછી ફરીથી ઘૂરકીને કહે છે. ‘મારી સામે શું તાકી’ર્યો છે ? હમણાં ખબર પડશે !’ એટલે બહેચરના મોઢામાં જીભ આવી હોય તેમ ‘વસવા ન પડતો હોય તો જુઓ, આ રહ્યું ઘર’ સમગ્ર નાટ્યાત્મકતા બાદ મનોરદા નિશ્વાસ નાંખતા હોય તેમ સાથે આવેલા પાત્ર વીરાને કહે છે કે ‘વીરા

! આ તો ઠીક છે કે ગામમાં કોઈ જાણતું નથી, ને આપણામાંથી કોઈ વાત કરે એવું નથી. નકર આ ઘાડ મારી આવ્યા એ જો કોઈ જાણે તો મારે તો આટલાં વર્ષે હેઠું ધાલવા વખત આવે !' (પૃષ્ઠ-૧૬). આમ પાત્ર સ્વયં પોતાનો મોભો જાળવીને અન્ય પાત્રોને પોતાની 'હા એ હા' કરાવી જાણે છે.

મનોરદા બધાથી ઘૂંટા પડી ઘરે જાય છે. પત્નીને આખી વાત કહે છે અને ઝમકુંડીને ક્યાંય શહેરમાં જઈ વેચી આવી સોનાની નળિયા કરવા એવી વેતરણમાં લાગી જાય છે. મહુડાના ઝાડ નીચે બેઠેલી ઝમકુંડીને રાતના અંધારામાં ગામની દૂર મહાદેવના બાવાના મંદિરમાં મૂકી આવે છે. બાવાને પણ મનોરદા જ્ઞાતિ અને સમાજની પરિસ્થિતિ વર્ણવી ઝમકુંડીને આશ્રિત તરીકે રાખવા માટે કહે છે. બીજી બાજુ ગામમાં ત્રણ ચાર દિવસ ઝમકુંડી આવવાની વાતો સમી જાય પછી તેને બાવાના મંદિરમાંથી લઈ જઈ ક્યાંક ઠેકાણે પાડવી એમ વિચારે છે. આ સંજોગોમાં ઝમકુંડી માતા વારંવાર દીકરીના સમાચાર પૂછવા આવે છે ત્યારે મનોરદાના કઠોર વચનો જાણે ખલનાયક તરીકે તેને ચિતરે છે. તે જમનાને સંભળાવે છે કે, 'ગોઝારિયા ફૂલામાં....?' (પૃષ્ઠ-૩૨)

મે'રબાની કરીને હમણાં તમે ઘેર જશો ? કોઈ નહીં વે'માતું હોય તોય...! (પૃષ્ઠ-૩૨)

પૂછતાં જરા લાજેય નથી આવતી ! એ કાળમુખીના સમાચાર પૂછતાં તમારી જીભ શું કરીને ઊપડે છે !' (પૃષ્ઠ-૩૨)

'મારા જેવી તો જો મા હોત તો અત્યાર લગી તો ક્યારનીય ગળે નખ દઈને મારી નાંખી હોત, હોવે !' (પૃષ્ઠ-૩૨)

'કહ્યું તો ખરું કે હજી જો ન નાહ્યા હો તો નાંહી નાંખજો; સમજ્યા હવે' (પૃષ્ઠ-૩૩)

'એના કરતાં તો પાણો વેંદારવો તો કે તમે ને અમે બધાય લુગડાં ધોય ખાત.'

'આમ લાડ લડાવી લડાવીને જ દીકરીને વે'તી મેલી'તી... (પૃષ્ઠ-૩૩)

'આટઆટલી ફજેતી થતાય માને લાજ નથી પછી વળી દીકરીમાં તો ક્યાંથી જ હોય ?'(પૃષ્ઠ-૩૩)

ઉપરોક્ત સંવાદોમાં મનોરદાનો ગુસ્સો પુરુષપ્રધાન સમાજમાં સ્ત્રીનું સ્થાન અને લાલચી મુખીની કુટિલતા ઊપસતી જાય છે. ગામમાં ઝમકુંડી વાત શાંત થતાં જ મનોરદા પોતાની મૃત પુત્રીના કપડાં લઈને ઝમકુંડી પાસે જાય છે. ઝમકુંડી એ કપડાં જોઈને સમજી જાય છે એ તેની માતાએ તો મોકલ્યા નથી જ. મનોરદા ઝમકુંડીને શહેરમાં ધરમશાળાની ઓરડીમાં રાખે છે. અહીં મનોરદાની પણ કુટિલ એવું પાત્ર ઉમેરાય છે અમરસિંહ. જેની સાથે મનોરદા ઝમકુંડીનો સોદો કરે છે. આ અરસામાં ઝમકુંડી બાળસહજ નિર્દોષતા અને મનોરદાની પિતા તરીકેની છબી વિકસતી જાય છે. જેને સોનાના નળિયા કરવાની અભિલાષા હતી તેને ઝમકુંડી વાત્સલ્ય સ્પર્શે છે. ઝમકુંડીને વેચવા આવેલો મનોરદા આખું શહેર ફેરવે છે. સોદો કર્યો પછી કોઈ એક ક્ષણે મનોરદાને પોતાની મૃત પુત્રીનું સ્મરણ થતાં તે ખરાખરીના સમયે અનીતિથી નીતિ તરફ વળે છે. હવે મનોરદા ઝમકુંડી પાછો ગામ લઈ આવે છે. પરંતુ ઝમકુંડી કોઈ જીવતી નહીં મેલે એ વિચારે મનોરદા ફરીથી પોતાની બુદ્ધિનું તેજ અજમાવે છે. ઝમકુંડીને ગામના મહુડાના ઝાડ નીચે બેસાડી પ્રથમ તો તેના ભાઈ બહેચરને ભાઈબહેનના સ્નેહની વાત સમજાવે છે. કે, ગાંડા...! બુનના તો લોકોને ઓરતાં હોય છે ઓરતાં ! (પૃષ્ઠ-૮૮) અને વધુ ઉમેરતાં કહે છે. ને તારી બુને વળી એવો તે શો ભારે ગુનો કરી નાંખ્યો છે ? તું કે'તો હોય તો તારી નાતમાં એક એકનો કાન જાલીને કહી દેખાડું કુણ કેટલામાં છે. આ રીતે મનોરદા પોતાની ચાતુરીભરી સૂઝથી જે અંબા બહેચરની ફજેતી કરવાની હતી તેના દીકરા મોતી સાથે જ લગ્નની વાતને ગળે ઉતારી દે છે. પહેલાં તો અંબા આ સાથે સંમત થતી

નથી. પરંતુ મનોરદા વાતની રજૂઆત સૂઝ અને વ્યંગથી કરે છે. અને કહે છે કે હું શોધવા નીકળું તો ઝમકું માટે ઘણાય મળી રહે પણ આ તો તમારે કામની પંચાત મટે માટે કહું છું. ઝમકુંના પક્ષે બોલતા હોય તેમ મનોરદા કહે છે કે બિચારીને સાસરી સારી ન મળી ને પિયરમાંય ભાભીના મેણાં એમાં વળી તલાટીનાં બે પ્રેમભર્યા શબ્દોમાં ભોળવાઈ ગઈ. અને આવું પગલું ભરી બેઠી. પણ છે તો ડાહી એટલે તરત જ અંબા કબૂલ કરતી હોય તેમ કહે છે કે ‘હું ક્યાં એને નથી ઓળખતી ? આમ તો મુઈ દુશ્મનનેય વાલી લાગે એવી છે.’ (પૃષ્ઠ-૧૦૨)

આમ, રાતોરાત ઝમકું અને મોતીના લગ્ન થાય છે. પરંતુ હવે મનોરદા સામે એક મોટો પ્રશ્ન શરૂ થાય છે કે સુથાર જ્ઞાતિના રિવાજો અને સામાજિક વાતાવરણ આખી સુથાર જ્ઞાતિ અને બીજી તરફ મનોરદા અને તેની પટલાઈ. પંચ ભેગું થાય છે અને મનોરદા કહે છે કે આ ઝમકુંને હું સમયસર ન લઈ આવ્યો હોત તો કોક મુસલમાનના ઘરે જઈને બેઠી હોત અને આખા ગામની ઈજ્જત જાત અને ધર્મ વટલાત એ બીજું અને બિચારા મોતીએ તો એને રાખીને સુથાર જ્ઞાતિની ઈજ્જત રાખી છે. એ બિચારા ગરીબને શું કામ નાત બહાર મુકો છો ? જે કંઈ ખર્ચ થાય એમાં પૂરું કરોને. વધુમાં તે કહે છે કે આમાં ભૂલ તો ઝમકુંની છે તો એને સજા કરો અને પંચ એવો નિર્ણય લે છે કે ઝમકુંને મોઢામાં તરણું લઈને નાતના બધા સામે માફી મંગાવવી. આ વાતને પણ મનોરદા ખૂબ જ ચતુરાઈપૂર્વક પ્રથમ તો સ્વીકારી લે છે. પછી પંચના પાંચ આગેવાનોને કહે છે કે “માઘા, સુથાર, આ ઠીક નથી થતું હોં ! એમાં નથી તો તમારા કૂળની આબરુ વધતી કે નથી તમારા પંચની વધતી !” (પૃષ્ઠ-૧૦૮) એમ કહીને ઝમકુંને સજામાંથી ઉગારવાનો પ્રયત્ન કરતાં વાતની નવી ઝાળ રચે છે. અને કહે છે “હજું કોઈ મરદ માણસ પાસે લેવડાવીએ તોય એક વાત છે પણ બૈરી પાંહે ? મને તો આ નથી ગમતું !” (પૃષ્ઠ-૧૧૮) વળી એમાં ઉમેરતા હોય એમ

કહે છે “કાળા મટીને ઘોળાં આવ્યા પણ આવી શિક્ષા તો મીં ક્યાંઈ દુનિયામાંય નથી સાંભળી !” (પૃષ્ઠ-૧૧૯)

આ રીતે કથામાં મનોરદાની કુશાગ્ર બુદ્ધિ તેને ખલનાયક બનાવે છે અને કથાને અંતે નાયક તરફ નિરૂપિત કરી જાય છે મનોરદાના દ્વેષનું પરિવર્તન. પોતાની મૃત પુત્રી નાથીને સ્મરિત કરતાં ઝમકું ઉપર વાત્સલ્યની ધારા વહે છે. દલાલ બનીને ગયેલો મનોરદા પિતૃદ્વેષ દ્વારા પોતાનાં વળામણાં કરે છે. કથાને અંતે તો મનોરદા પોતાના ઘરેથી ઝમકુંને વળાવે છે. એક તરફ ઝમકુંની વિદાય અને બીજા ખૂણામાં મનોરદાની આંખોમાંથી આંસુની એકધારી સેર નિરાતે વહીને ખોટા કાર્યનું પ્રાયશ્ચિત અને સાચા કામની નિરાંત અનુભવે છે. આ મંગલ ઉકલવાળી નવલના અંતે સમગ્ર કૃતિને દીર્ઘજીવી બનાવી જાય છે.

સમગ્ર લઘુનવલનું સુંદર અંગ સર્જકનું ભાષા-પ્રભુત્વ છે. કૃતિમાં કહેવતો, રૂઢિપ્રયોગો, તળપદા શબ્દોની ભરમાર કળાકીય રીતે રચાઈને વાચકને વધુને વધુ ગ્રામ્યજીવન તરફ લઈ જાય છે. ગ્રામ્યપ્રદેશમાં પણ આવા ખલનાયક પાત્રો અને તેમના મુખે બોલાયેલી ભાષા જાણે સહજ સરી પડતાં શબ્દો ભાવકને વધુને વધુ આકર્ષિત કરતી રહે છે.

(પન્નાલાલ પટેલનું અવસાન તા.૬ એપ્રિલ ૧૯૮૬ના રોજ થયું.)

સંદર્ભગ્રંથો :

૧. પટેલ પન્નાલાલ-વળામણાં, સાધના પ્રકાશન-અમદાવાદ, પુનર્મુદ્રણ ૨૦૦૫
૨. ચૌધરી રઘુવીર, પન્નાલાલ પટેલ સાહિત્ય અકાદમી, ન્યુ દિલ્હી, પ્રથમ આવૃત્તિ, ૧૯૯૩
૩. ચૌધરી રઘુવીર અને દવે રમેશ, પન્નાલાલનું પ્રદાન, ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ, અમદાવાદ પહેલી આવૃત્તિ, ૧૯૯૫.

રામનગર સોસાયટી, રેફરલ હોસ્પિટલ પાછળ,
મુ.પો.લાખણી, તા. લાખણી, જિ.બનાસકાંઠા
પીન-૩૮૫૫૮૧, (મો) ૯૪૨૭૫૧૨૧૯૧

॥ सामाજિક ॥

ગૌ-સેવા પરમો ધર્મ:

દર્શક કે. પરમાર

ગાય સેવા પરમોધર્મ: જાણો કે સનાતનમાં ગાયને માતા કહેવામાં આવે છે અને શા માટે ભારતીય ગાયને વિશ્વમાં શ્રેષ્ઠ માનવામાં આવે છે. ભારતીય ગાયો, કહેવાતી વિદેશી ગાયોની જેમ, જંગલોમાં લાંબા સમય સુધી હિંસક પ્રાણીઓ તરીકે રખડ્યા પછી ઘરોમાં ઉછેરવામાં આવતી નથી. ભારતીય ગાયોની વિશેષતાઓ તેમના ગળાનો ધાબળો (ગરદનની નીચેનો ભાગ), પીઠની ખૂંધ, પહોળું કપાળ, સુંદર આંખો અને મોટા વળાંકવાળા શિંગડા છે. ભારતીય પશુઓની કેટલીક જાતિઓ ગીર, ચરપારકર, સાહિવાલ, લાલ સિંધી વગેરે છે.

૧૯૪૦ માં ભાવનગર રાજ્યના મહારાજા કૃષ્ણકુમારસિંહજી ભાવસિંહજી ગોહિલ દ્વારા બ્રાહ્મિલને ૧૮ ગીર ગાયો આપવામાં આવી હતી. આ ગીર ગાયે બ્રાહ્મિલમાં શ્વેતકાંતિ લાવી હતી. જે બ્રાહ્મિલના પશુધનના ઇતિહાસમાં એક પ્રતીક અને સફળ ઉદ્યોગ સાહસિક છે. આ જાતિ તેના ડાઉન શિંગડા અને લાલ-સફેદ કોટ માટે પ્રખ્યાત છે. ભારતમાં પૂજવામાં આવતા સૌથી લોકપ્રિય હિંદુ દેવતાઓમાંના એકના નામ પરથી ભેટમાં આપેલા આખલાનું નામ કૃષ્ણ રાખવામાં આવ્યું હતું. બ્રાહ્મિલમાં શ્વેત કાંતિ લાવનાર ગીર ગાય વર્ષોથી વધુ દૂધ આપતી જાતિ બની છે અને ભારે હવામાન અને ઉષ્ણકટિબંધીય વાતાવરણમાં ટકી રહેવાની ક્ષમતાને કારણે દક્ષિણ અમેરિકાના દેશોમાં ખૂબ લોકપ્રિય છે. દેશના અર્થતંત્રમાં ગીરની ભૂમિકાની માન્યતામાં, તે બ્રાહ્મિલના સિક્કાઓ પર સ્થાન મેળવે છે. અને તેના ડેરી ઉદ્યોગમાં મહારાજા કૃષ્ણ-કુમારસિંહજી ભાવસિંહજીના યોગદાનને માન્યતા આપે છે; દેશે તેના સંસદ ભવન પાસે સ્વર્ગસ્થ શાસકની પ્રતિમા ઊભી કરી છે. સમય જતા, આ જાતિ હવે સમગ્ર અમેરિકન ખંડમાં ફેલાઈ ગઈ છે અને

ગીર ગાય એ ભારતમાં ઉદ્ભવેલી પશુઓનો મુખ્ય ઝેબુ જાતિઓમાંની એક છે. પશુધનની હરાજની દુનિયામાં એક સીમાચિહ્નરૂપ ઘટનામાં વિઆટિના-૧૯ એફઆઈવી મારા ઇમોવીસ નામની નેલોર ગાયે અત્યાર સુધીની સૌથી મોંઘી ગાય બનીને ઇતિહાસ રચી દીધો છે, જેણે આશ્ચર્યજનક ૪.૮ મિલિયન USD (ભારતીય રૂપિયામાં ૪૦ કરોડ જેટલા) મેળવ્યા છે. આ રેકોર્ડ-બ્રેકિંગ વેચાણ પશુધન ઉદ્યોગમાં શ્રેષ્ઠ આનુવંશિક ગુણોના મહત્ત્વને માત્ર હાઈલાઈટ કરતું નથી પરંતુ અસાધારણ પશુધન આનુવંશિકતા પર મૂકવામાં આવતા વધતા મૂલ્યને પણ રેખાંકિત કરે છે.

કરનાલની નેશનલ બ્યુરો ઓફ જિનેટિક રિસોર્સિસ (NBAGR) સંસ્થાએ ભારતીય ગાયો પર એક અભ્યાસ હાથ ધર્યો અને જાણવા મળ્યું કે તેમની પાસે અદ્યતન A-2 એલીલ જનીન છે. જે તેમને સ્વસ્થ દૂધ ઉત્પન્ન કરવામાં મદદ કરે છે. આ જનીનની આવૃત્તિ ભારતીય જાતિઓમાં ૧૦૦ ટકા સુધી જોવા મળે છે. જ્યારે વિદેશી જાતિઓમાં તે ૬૦ ટકાથી ઓછી છે.

ભારતીય ગાયોમાં સૂર્યકેતુ નાડી હોય છે. ગાયો તેમના લાંબા શિંગડાઓ દ્વારા આ સૂર્યકેતુ નાડીમાં સૂર્યના કિરણોનું પ્રસારણ કરે છે. આ કારણે, સૂર્યકેતુ નાડી સુવર્ણ આધાર ઉત્પન્ન કરે છે, જેનો મોટો ભાગ દૂધમાં આવે છે. અને ગૌમૂત્રમાં થોડો ભાગ આવે છે. ભારતીય ગાયના દૂધમાં ઓમેગા-૬ ફેટી એસિડ હોય છે, જે કેન્સર નિયંત્રણમાં મહત્ત્વપૂર્ણ ભૂમિકા ભજવે છે. વિદેશી ઓલાદની ગાયોના દૂધમાં તેનો કોઈ પત્તો નથી. ભારતીય ગાયના દૂધમાં અસંતૃપ્ત ચરબી હોય છે, જે ધમનીઓમાં ચરબી જમા થતી અટકાવે છે. અને સ્તનને પણ મજબૂત બનાવે છે.

જો ભારતીય ગાય ચરતી વખતે કોઈ ઝેરી પદાર્થ ખાય છે, તો અન્ય પ્રાણીઓની જેમ તે ઝેરી પદાર્થ દૂધમાં ભળતો નથી. વિશ્વમાં ભારતીય ગાય એકમાત્ર એવું પ્રાણી છે જેનું મળ અને મૂત્ર દવા અને

યજ્ઞ, પૂજા વગેરેમાં વપરાય છે. ગાયનું છાણ ન્યુક્લિયર રેડિયેશનથી બચાવવા માટે ઉપયોગી છે. ભારતીય ગાયના છાણ અને ગામૂત્રમાં કિરણોત્સર્ગિતાને શોષી લેવાની મિલકત છે. ભારતીય ગાયનું પંચગવ્ય નજીકના ભવિષ્યમાં એક મોટી જૈવ-ઔષધી બનવાની આરે છે. અમેરિકાએ પેટન્ટ આપીને સ્વીકાર્યું છે કે ગૌમૂત્ર કેન્સરને નિયંત્રિત કરવામાં મદદરૂપ છે.

સંતોએ તો ત્યાં સુધી કહ્યું છે કે “જો કોઈ બીમાર વ્યક્તિ હોય અને ડોક્ટર કહે કે ‘તે બચશે નહિ’, તો જો તે વ્યક્તિ પોતાના હાથે ગાયને કંઈક ખવડાવશે અને ગાયની પીઠ પર હાથ ફેરવશે, તો મોજાં ગાયના હાથમાં સુખની અનુભૂતિ થશે. તે આંગળીના ટેરવાથી તેના શરીરમાં પ્રવેશ કરશે, રોગપ્રતિકારક શક્તિ વધશે અને માણસ સ્વસ્થ બનશે, ૬ થી ૧૨ મહિના લાગે છે પણ અસાધ્ય રોગો પણ મટાડી શકાય છે. ગાયના સુખથી.”

દરરોજ અડધો કલાક ભારતીય ગાયની પીઠ પર, ગલમાળા પર હાથ ઘસવાથી બ્લડપ્રેશર નિયંત્રણમાં રહે છે. ગાયના છાણને શરીર પર ઘસવાથી અને સ્નાન કરવાથી ત્વચાના ઘણા રોગો દૂર થાય છે. શુદ્ધતા અને સ્વાસ્થ્યની દૃષ્ટિએ ગાય સ્નાન શ્રેષ્ઠ માનવામાં આવે છે. આમ, ભારતીય ગાયમાં ઘણી અદ્ભુત લાક્ષણિકતાઓ છે. એવા શ્રીમંત લોકો છે જેઓ ભારતીય ગાયમાંથી દૂધ, દૂધની બનાવટો વગેરે મેળવે છે અને જેઓ તેમની પ્રશંસા કરે છે.

ભારતમાં પ્રાચીન કાળથી ગાયની પૂજા કરવામાં આવે છે કારણ કે ગાયમાં ૩૩ કોટિ દેવતાઓનો વાસ માનવામાં આવે છે, તેથી ગાયને માતાનો દરજ્જો આપવામાં આવ્યો છે. કહેવાય છે કે જો કોઈ બાળક જન્મે છે અને કોઈ કારણસર તેની માતાનું મૃત્યુ થાય છે, તો બાળકને ગાયનું દૂધ પીવડાવવામાં આવે છે. જો દૂધ પીવડાવવામાં આવે તો તે જીવી શકે છે.

ગાય માતા ભારતની કરોડરજ્જુ છે. જે દરેકને સ્વસ્થ અને સુખી જીવન જીવવામાં મદદ કરે છે. દરેક

વ્યક્તિએ જીવનભર ગાય માતાની રક્ષા માટે પ્રતિબદ્ધ રહેવું જોઈએ. ગાયોએ અનેક રીતે વર્ષોથી માનવ જીવનમાં મદદ કરી છે. ગાય અનેક વર્ષોથી આપણા જીવનને સ્વસ્થ બનાવવાનું કારણ બની છે. આપણે બધા આપણા જીવનમાં તેના મહત્વને જાણીએ છીએ ને આથી હંમેશા તેનું સન્માન કરવું જોઈએ. માતા ગાયની ઉપયોગિતા અને તેની હત્યા થઈ રહી છે તે હકીકતને ધ્યાનમાં લેતા એવું લાગે છે કે હવે સમય આવી ગયો છે કે સૌએ સાથે આવીને તન, મન અને ધનથી તેને રાષ્ટ્ર માતાનો દરજ્જો આપીને તેનું રક્ષણ કરવું જોઈએ.

સરકાર ગાયોને અન્યાયથી બચાવવા માટે પણ ઘણાં પગલાં લઈ રહી છે. કાયદાકીય જોગવાઈ પણ કરેલી છે જેથી ગૌહત્યા કરી શકાય નહીં. તેમની સુરક્ષા માટે લોકો ગઠબંધનમાં સંગઠનો બનાવી આગળ આવી રહ્યા છે. તેઓ ગાય સાથે કોઈપણ પ્રકારનું અયોગ્ય વર્તન કરવાનું પસંદ કરતા નથી. છતાં પણ ગાયોની કોઈક રીતે કતલ ખાનામાં કતલ થતી જોવા મળે છે જે ખરેખર ગેરકાયદેસર બાબત છે. અને ધાર્મિક રીતે પણ ઠેસ પહોંચાડનાર છે. બીજી મહત્વની બાબત એ પણ છે કે ગૌપાલકો ગાયોને છૂટી મૂકી દે છે અને તે ક્યારેક અકસ્માતનું કારણ પણ બને છે અને ગંદકી પણ ફેલાવે છે અને આવી ગાયો ખોરાકમાં પ્લાસ્ટિક તથા નકામો કચરો આરોગે છે જે તેના સ્વાસ્થ્ય માટે તથા તેનું દૂધ પીતા લોકોના સ્વાસ્થ્ય માટે પણ હાનિકારક છે. ગૌપાલકોએ પણ પોતાની મર્યાદાઓ જાળવવી જોઈએ અને ગાયોનું યોગ્ય રહેઠાણ તથા ખોરાકની વ્યવસ્થા કરવી તેમની ફરજના ભાગરૂપ હોય તે કરવા તત્પરતા દાખવી જોઈએ. ગાયોના રક્ષણ માટે આપણે સાથે મળીને કામ કરવું જોઈએ અને ગૌધનના રક્ષણ માટે આપણે અવાજ બનવું જોઈએ.

બી. એન્ડ બી ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ટેકનોલોજી,
વલ્લભ વિદ્યાનગર, (મો) ૯૯૯૮૧૦૫૦૦૩

॥ शिक्षण ॥

विश्व कल्याणने माटे भारतीय शिक्षण

मू.वे.मुकुल कानिटकर अनुवादक : महेन्द्र नाई

समागृहमां उपस्थित मातृशक्ति अने भाईओ. वास्तवमां हुं आजे अर्ही आपनी वर्ये आव्यो હતો. तमारी साथे चर्चा करवा अने तमारी वातो सांभणवा माटे. જેમके शરुआतमां मनोजे दिक्षीतજી (કુલપતિ, રામમનોહર લોહિયા અવધ વિશ્વ. વિદ્યાલય)એ ભારતીય શિક્ષણ મંડળનો પરિચય આપતા જણાવ્યું કે આ સંગઠન શિક્ષણમાં ભારતીયતાના તત્વોને પુનઃપ્રતિષ્ઠિત કરવાનું કાર્ય કરી રહ્યું છે અને એનો સૌથી મહત્વપૂર્ણ પક્ષ જે છે, એને ડો. કૃષ્ણગોપાલજીએ આપણી સમક્ષ અત્યંત વિસ્તૃત રીતે પ્રસ્તુત કર્યો છે. શિક્ષણમાં ભારતીયતાની ચર્ચા કરતી વખતે સામાન્ય રીતે એ ચર્ચા પાઠ્યક્રમ (પાઠ્યવસ્તુ) ની તરફ ઈંટાઈ જાય છે અને પાઠ્યક્રમમાં ભારતીયતા આવી જાય એ વાતને લઈને પ્રયત્નો થાય છે. એ મહત્વનું છે કે આપણા શિક્ષણની પાઠ્યવસ્તુ ભારતીય દષ્ટિકોણથી ભણાવવામાં આવે. આજે જ્યાં વિશ્વવિદ્યાલય (યુનિવર્સિટી) હોય, મહાવિદ્યાલય હોય કે પછી પ્રાથમિક શિક્ષણ હોય આપણે જે આપણા પાઠ્યક્રમના પુસ્તકોને વાંચીએ છીએ તો એવું લાગતું જ નથી કે આપણે ભારતનાં દષ્ટિકોણથી ભારતના સંતાનોને ભણાવી રહ્યા છીએ.

બાલમંદિર, કે.જી.માં ભણવાવાળા બાળકોનાં પુસ્તકો જોઈએ તો એમાં જે બાળકો માટેના ચિત્ર હોય છે તે પણ ભારતીય નથી હોતા. એ ચિત્ર પણ વિદેશી હોય છે. ગાયનું ચિત્ર હોય તો તે દેશી ગાય નથી હોતી, તે ઈંગ્લેન્ડની ગાય હોય છે. તો આ વિષય મહત્વપૂર્ણ છે જ, અને એટલે જ જ્યારે ભારતીયતાની વાત થાય છે ત્યારે આ વાત પર ચર્ચા થવી સ્વાભાવિક છે. ઉચ્ચશિક્ષણમાં પણ વિષયોની આ જ સ્થિતિ છે. ભારતનું વિજ્ઞાન, ભારતના વિચાર, ભારતના વૈજ્ઞાનિકોની વાતો ભારતમાં ભણાવવામાં

નથી આવતી. ફ્રાન્સમાં ભણવાવાળા આઠમા ધોરણના વિદ્યાર્થીને ગણિતનો ઇતિહાસ જ્યોર્જ ઈફા-ઈતિહાસકાર લિખિત જ ભણાવવામાં આવે છે. ફ્રાન્સના આઠમા ધોરણના વિદ્યાર્થી પણ એ જાણે છે કે આધુનિક ગણિત જે વિશ્વમાં આજે ચાલી રહ્યું છે એમાંથી ૮૦ ટકા ભારતે વિશ્વને આપ્યું છે. આ વાત ફ્રાન્સમાં ભણાવવામાં આવે છે અને ભારતમાં ભણાવવામાં નથી આવતી. ભારતનો એન્જિનિયરિંગ પાસ કરેલ વિદ્યાર્થી એવું સમજે છે કે જે બીજગણિત (Algebra) માં $(a+b)^2$, $(a-b)^2$ ની સાથે મેં જે લડાઈ કરી હતી. એ બધું જ તો પશ્ચિમથી આપણી પાસે આવ્યું છે. ફ્રાન્સના વિદ્યાર્થીને ભણાવવામાં આવે છે કે બીજગણિત ભારતથી વિદેશમાં ગયું હતું. ભારતના કોઈ ગણિતજ્ઞએ દુનિયાને શીખવ્યું હતું પછી ભલે એ અંકગણિત હોય, કે પછી ભૂમિતિ હોય, કે પછી ત્રિકોણમિતિ હોય, કે પછી કેલ્ક્યુલસ હોય. આ ફ્રાન્સના આઠમા ધોરણના વિદ્યાર્થીને ભણાવાય છે, ભારતમાં આ ભણાવાતું નથી. માટે ભારતનો વિદ્યાર્થી આપણાં રાષ્ટ્રને પ્રતિ ગૌરવ લઈ ઊભો હોય એવું આપણને જોવા નથી મળતું. જ્યાં એક વિદ્યાર્થી ઉપર ૪૦-૪૦ લાખ રૂપિયા સરકાર ખર્ચ કરે છે. તે આઈ.આઈ.ટી.ના સર્વોચ્ચ પ્રતિભાશાળી ભારતના વ્યક્તિઓ પાસે થયા બાદ ભારતમાં રહેવા નથી ઇચ્છતી. પ્રથમ તક મળતા જ તે વિદેશ ચાલ્યા જાય છે. માનનીય પં.મદનમોહન માલવીયાજીના વિશે ડો. કૃષ્ણગોપાલજી ઘણી વખત કહે છે કે બનારસ વિશ્વવિદ્યાલયના સર્વોચ્ચ વિદ્યાર્થીને તે ત્યાં જ શિક્ષક બને એના માટેના પ્રયત્નો તે વિશેષ કરતા હતા. આજે આપણી આઈ.આઈ.ટી.માં ભણાવનાર શિક્ષક, એક તો એમાં ૪૦ ટકા જગાઓ તો ખાલી છે, બીજી ભરેલી ૬૦ ટકા છે એમાંથી માત્ર ૩૮ ટકા શિક્ષકો પોતે આઈ.આઈ.ટી.માં ભણેલા છે. આઈ.આઈ.ટી.માં ભણાવનાર શિક્ષક આઈ.આઈ.ટી.માં ભણેલ નથી. કેમકે ત્યાં ભણેલ વિદ્યાર્થી આઈ.આઈ.ટી.માં શિક્ષક થવા નથી ઇચ્છતો.

જ્યારે શિક્ષણમાં ભારતીયતાનો વિષય આવે છે તો એમાં સૌથી મહત્વપૂર્ણ અંશ એ છે જેના પર હમણાં ડો. કૃષ્ણગોપાલજીએ વાત કરી. શિક્ષકનું જે સન્માન અને આદર ભારતમાં છે એની જ્યાં સુધી પુનઃપ્રતિષ્ઠા નહીં થાય ત્યાં સુધી સર્વોચ્ચ વિદ્યાર્થી ફરીથી શિક્ષક નહીં બની શકે. તેને લીધે ભારતીય શિક્ષણ મંડળના કાર્યને કોઈને કોઈ એક વાક્યમાં કહેવાનું કહે છે ત્યાં હું કહું છું કે 'શિક્ષકની, ગુરુની, આચાર્યની ખોવાઈ ગયેલી પ્રતિષ્ઠાને પુનઃ પ્રતિષ્ઠિત કરવાને લીધે ભારતીય શિક્ષણ મંડળ કાર્ય કરે છે.' અને એ જ આજના પરિસંવાદનો ઉદ્દેશ્ય છે. અહીં શિક્ષક તેમજ બી.એડ. અને પી.ટી.સી.ના વિદ્યાર્થી બેઠા છે જે આગળ જઈ શિક્ષક બનવાના છે. અમારા લીધે અત્યંત સન્માનનીય અને આદરણીય એવા લોકો અહીં ઉપસ્થિત છે એવા આદરની સાથે અમે તમને અહીં બોલાવ્યા છે. એટલા માટે હું તમને સાંભળવા માટે અહીં આવ્યો છું.

એક બીજો મહત્વપૂર્ણ વિષય જેના પર ચર્ચા કરવી આવશ્યક છે તે છે વિધિ (પદ્ધતિ) નો. આ વિષય છે મેથોડોલોજીનો વિષય. કઈ પદ્ધતિથી અધ્યયન થાય, શિક્ષણ નહિ. આ પણ ભારતની વિશેષતા છે. આજથી બે વર્ષ પહેલાં ભારતીય શિક્ષણ મંડળે ગુરુકુળ પ્રકલ્પનો પ્રારંભ કર્યો. દેશભરમાં સંચાલિત ગુરુકુળોનું સંકલન કરવાનો પ્રારંભ કર્યો. આજથી ૨૦ વર્ષ પહેલાં બેંગ્લોરમાં ભારતીય શિક્ષક મંડળે પ્રથમ ગુરુકુળ પ્રારંભ કર્યું હતું. આજે ત્રણ ગુરુકુળ છે. અને ભારતીય શિક્ષણ મંડળની પ્રેરણાથી સંચાલિત ૧૦ થી ૧૨ ગુરુકુળ આજે ચાલી રહ્યા છે. જ્યારે ગુરુકુળો વિશે ચર્ચા થાય છે. ત્યારે વિષય નીકળે છે કે ગુરુકુળમાં હોય છે શું ? અમે કહીએ છીએ ગુરુકુળમાં એ બધું જ હોય છે જે બાકી બધી વિદ્યાલયોમાં હોય છે. વિષય અલગ નથી હોતા. અમારા ગુરુકુળના બાળકો વેદપાઠ જેટલા સારા કરે છે તેટલી જ સારી રીતે કોમ્પ્યુટર જાણે છે, તેટલું જ સારું ભૌતિક વિજ્ઞાન, ભૂગોળ, વનસ્પતિ વિજ્ઞાન (બોટની)

જાણે છે. ક્યાંક તેનાથી વધારે જાણે છે. એનું કારણ એ છે કે એમને ભણાવવાની પદ્ધતિ ભારતીય છે. તે માહિતી પર આધારિત નથી, તે ગુગલ પર મળવાવાળી નથી. તે જીવન તત્ત્વ છે. જે ગુરુ દ્વારા શિષ્યમાં પરિવર્તિત થાય છે. તે પદ્ધતિ અભ્યાસની પદ્ધતિ છે, ભણાવવાની પદ્ધતિ નથી. ભણાવવું એ તો માત્ર અભ્યાસને પ્રોત્સાહન આપવા માટે છે. તેથી જ માનવતાના તમામ તત્ત્વોનો જવાબ ભારતીય શિક્ષણમાં મળે છે. તેથી જ આજનો વિષય વિશ્વકલ્યાણ માટે ભારતીય શિક્ષણ છે. કારણ કે આજે વિશ્વની માનવ વસ્તી એકાડી વિકાસની તમામ આડઅસરો (સાઈડ ઈફેક્ટ)ને ભોગવી રહી છે. મન અને દેહ વચ્ચે સંઘર્ષ ઊભો થયો છે. તમામ શિક્ષણ મગજ પર આધારિત બન્યું છે. દેહના ઊંડાણના અભાવે સમગ્ર વિશ્વ સમસ્યાનો સામનો કરી રહ્યું છે. માણસ અંદરથી તૂટી રહ્યો છે.

આજે સંશોધન માટે સૌથી વધુ પૈસા કઈ બીમારી પર ખર્ચ થાય છે ? તમને જાણીને આશ્ચર્ય થશે કે તે બીમારી એઈડ્સ અથવા કેન્સર નથી, એના ઉપર તો સંશોધન ચાલી રહ્યું છે. પણ યુરોપ અને અમેરિકામાં જે બીમારી પર સૌથી વધુ ખર્ચ થાય છે તે બીમારી છે. અનિદ્રા (અપૂરતી ઊંઘ).

રીડર્સ ડાઈજેસ્ટનો એક રિપોર્ટ વાંચ્યો હતો. પ્રત્યેક અમેરિકાવાસીનું એમણે સરેરાશ એવરેજ કાઢ્યું. એમણે અમેરિકામાં વેચાતી ઊંઘની ગોળીઓ અને એને અમેરિકાની જનસંખ્યા પોપ્યુલેશનથી ભાગી ડીવાઈડ જોયું. અને ઊંઘની ગોળીઓનું સેવન શોધ્યું. તે કહે છે કે અમેરિકાને ૧૮ ઊંઘની ગોળીઓ ખાધા વિના ઊંઘ નથી આવતી. તેથી જે યુવાનો સાથે વાત કરતો હોઉં અને યુવાનો કહે છે કે ભારતે આપણને શું આપ્યું. ત્યારે હું યુવાનોને કહું છું કે ભારતે તમને શાંતિપૂર્ણ ઊંઘ આપી છે. દુનિયામાં તો ઊંઘવા માટે દવાઓ ખાવી પડે છે. ભારતમાં તો કોઈપણ વ્યક્તિ બસમાં સૂઈ જાય છે, ભારતીય રેલવેના જનરલ ડબ્બામાં ઊભા રહેવાની જગ્યા નથી હોતી, હાથ

ટિંગાડેલ હોય એવી સ્થિતિમાં પણ માણસ તમને ઊંઘતા જોવા મળે. આ શાંતિપૂર્ણ ઊંઘ ભારતીય સંસ્કૃતિની ભેટ છે. આજે આપણા શિક્ષણમાંથી તે દૈન્યની શાંતિ સમાપ્ત થઈ છે, અશાંતિ આવી છે. કેમકે ફરી એકવાર આપણી પદ્ધતિ ફક્તને ફક્ત માત્ર જાણકારી પર આધારિત થઈ ગઈ છે. આર.ટી.ઈ. અંતર્ગતની પરીક્ષાઓ આઠમા ધોરણ સુધીમાં સમાપ્ત કરી દેવામાં આવી. મોટો હોબાળો થયો. ૨૪ રાજ્યના શિક્ષણમંત્રીઓ એકઠા થયા અને રજૂઆત કરી અને કદાચ આ લોકસભા સત્રમાં આર.ટી.ઈ.માં સુધારો કરવામાં આવ્યો અને હવે પરીક્ષા લેવામાં આવશે. પાંચમામાં, આઠમામાં લેવાશે એવું પરિવર્તન થયું છે. મહર્ષિ અરવિંદ કહે છે. માત્ર માહિતીના આધારે પરીક્ષાઓ લેવી એ શિક્ષણનો નાશ કરવાનો એક માર્ગ છે. તમામ શિક્ષણની પવિત્રતા ખતમ થઈ ગઈ.

એક બાળકને તમે તરણ (તરવું) પર નિબંધ લખવાનું કહો તો એ ખૂબ જ સુંદર માહિતી લઈ નિબંધ લખી આપે છે. તરણનો ઇતિહાસ રજૂ કરી આપે છે, માનવ ઇતિહાસમાં પહેલો તરવૈયો કોણ હતો. એ બધું જ જણાવી દે છે. તરણનું વિજ્ઞાન જણાવી દે છે. એનું ભૌતિક વિજ્ઞાન (ફિઝિક્સ) જણાવી કહે છે કે કેવી રીતે હાથ નીચે મારવાથી ઉત્સાહ બળ ઉપર લાગે છે અને આમ શુદ્ધ નિબંધ લખી આપે છે. તમારામાંનો કોઈ શિક્ષક એનો નિબંધ વાંચશે તો એને તરણમાં ૧૦૦ માંથી ૧૦૦ ગુણ આપી દેશે. પણ, એને તળાવના પાણીમાં નાખી જુઓ, જ્યાં અનુભૂતિ નથી ત્યાં જ્ઞાન કેવી રીતે હોઈ શકે.

એટલે જ જ્યારે શિક્ષણમાં ભારતીયતાની વાત કરીએ છીએ ત્યારે આપણે કહીએ છીએ કે અનુભૂતિ આધારિત શિક્ષણ આપણી એન્જિનિયરિંગ કોલેજોમાં ક્યારે આવશે. ક્યારે આપણા એન્જિનિયરિંગ કોલેજ હાથથી કામ કરવાવાળા શિક્ષણ પર આધારિત થશે. આજકાલ તેને હેન્ડસ ઓફ એન્જ્યુકેશન કહે છે. પોતાની જાતે (હાથથી) કામ નહિ કરે. આપણા

ઓટોમોબાઈલ એન્જિનિયર ચાર વર્ષમાં કારના, સ્કૂટરના અને મોટા મોટા વિમાનના ડિઝાઈન ભણી લે છે, એમાં પરીક્ષા આપી ગોલ્ડમેડલ મેળવી લે છે, ખૂબ જ સુંદર ચિત્ર (ડિઝાઈન) બનાવે છે પણ જ્યારે પોતાની કાર ખરાબ થાય છે તે સમયે બોનેટ ખોલતા પણ નથી આવડતું. કેમકે એની પાસે જ્ઞાન નથી માત્ર જાણકારી (માહિતી) છે. તેણે (ઓટોમોબાઈલ એન્જિનિયર) તેની કાર એ માણસ પાસે લઈ જવી પડે છે. જેણે આઠમા ધોરણ પછી ભણવાનું છોડી દીધું હોય અને મિકેનિકની જોડે રહી શીખ્યો હોય તે તમારી કારનો અવાજ સાંભળી કહી દે છે કે કારમાં શું ગરબડ છે. જેની પાસે જ્ઞાન છે તેની પાસે સર્ટિફિકેટ નથી. જેની પાસે સર્ટિફિકેટ છે તેની પાસે જ્ઞાન નથી. આ પદ્ધતિની સમસ્યા છે, મેથોડોલોજીની સમસ્યા છે વિષયવસ્તુ (કન્ટેન્ટ)ની પાઠ્યક્રમની સમસ્યા નથી. આ માટે શિક્ષણમાં ભારતીયતા આ વિષય મૂળરૂપથી અભ્યાસની પદ્ધતિ (લર્નિંગ મેથોડોલોજી)નો વિષય છે. તે અભ્યાસની પદ્ધતિ ગુરુકુળોમાં આજે પણ અમે પુનર્જીવિત કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે. પણ વાસ્તવમાં શિક્ષણમાં ભારતીયતા ત્યારે આવશે જ્યારે તે શિક્ષણ પદ્ધતિ આપણા દરેક વિદ્યાલય, મહાવિદ્યાલય, વિશ્વવિદ્યાલયમાં કામમાં લેવાશે. ત્યારે શિક્ષક ખરા અર્થમાં વિદ્યાર્થીના આત્માના ઊંડાણ સુધી પહોંચશે અને તેની સાથે ગાઢ સ્થાપિત કરશે. કેમકે પદ્ધતિ (મેથોડોલોજી) તે જ હશે. કારણ કે એકલવ્ય જેવી સ્વયં શિક્ષણ લેવાવાળી પદ્ધતિનો વિકાસ કરી શકશે. ત્યારે પ્રત્યેક વિદ્યાર્થી શિક્ષિત થશે. આ કાર્ય કરવાની જવાબદારી ફક્ત શિક્ષકની છે. શિક્ષક જ આ કરી શકે છે.

આર.ટી.ઈ.માં સુધારો એટલા માટે કરવો પડ્યો કેમકે શિક્ષકોને તૈયાર કર્યા વિના મહર્ષિ અરવિંદની વાતને રજૂ કરી દીધી. અશોક ગાંગુલી યુપીએસસીના ચેરમેન હતા. લખનૌના રહેવાસી અને મહર્ષિ અરવિંદને માનવાવાળા. એમણે પાઠ્યક્રમ (સિલેબસ)માં પરિવર્તન કરતી વખતે મહર્ષિ અરવિંદની

નેક વાતો લાવ્યા. મેં તેમની સાથે ચર્ચા કરી. તે વાત લઈને આવ્યા પણ તે સારી વાત પણ નકારવામાં આવી. કેમકે શિક્ષક તેના લીધે તૈયાર નહોતા. જો શિક્ષક તૈયાર થાય તો જ શિક્ષણમાં પરિવર્તન શક્ય છે. એ માટે સમાજ, રાષ્ટ્ર શિક્ષણ પરિવર્તનની બધી જવાબદારી કોઈની ઉપર છે તો તે શિક્ષક છે. ભારતીય શિક્ષણ મંડળ આ કાર્ય કરી રહ્યું છે. અમે શિક્ષણ માટે એક 'આનંદશાળા'નું સર્જન કર્યું. આમ, તો એને કાર્યશાળા કહે છે અંગ્રેજીમાં વર્કશોપ કહેવાય છે. અમે કીધું કાર્યશાળા નહિ, આનંદશાળા. જેમાં આનંદ આવે એવી આનંદશાળાઓનો વિકાસ કર્યો. અને કહ્યું કે તાલીમ આપનારા અમે કોણ ? શિક્ષકને કોણ તાલીમ આપી શકે ? એટલે તાલીમ કાર્યશાળા નથી. તાલીમ આનંદશાળાને નામ અપાયું. શિક્ષક સ્વાધ્યાય. શિક્ષક પોતાની જાતને સુધારશે, શિક્ષક પોતાની અંદર સંસ્કારિતા લાવશે. તે શિક્ષકથી ગુરુ સુધીની સફર કરશે તો જ ભારતીય શિક્ષણનું સપનું ફરી સાચા અર્થમાં સાકાર થઈ શકશે.

આજથી પરિવર્તન શરૂ થયું છે. વાસ્તવિકતામાં આજથી દસ વર્ષ પહેલા કોઈ કહેતું કે આંતરરાષ્ટ્રીય યોગ દિવસ હશે, સાઉદી અરેબિયામાં બુરખો પહેરેલ માતાઓ ઓમકારનો નાદ કરી સૂર્યનમસ્કાર કરશે, આવું કોઈ ૨૦૦૭ માં કહેતું તો લોકો કહેતા કે આવું થઈ જ ના શકે. ફક્ત ૧૦ વર્ષમાં સમગ્ર વિશ્વએ યોગનો સ્વીકાર કર્યો અને ૧૯૩ દેશોએ ૨૧ જૂન ૨૦૧૫એ એક સાથે યોગ કર્યો. તેનાથી ભારત માતાનો જગદ્ગુરુ બનવાનો માર્ગ ફરીથી શરૂ થયો.

હું છેલ્લા ૨૭ વર્ષથી ભારતના યુવાનો અને શિક્ષકો સાથે કાર્ય કરી રહ્યો છું અને એ અનુભવના આધારે કહું છું કે દેશમાં બદલાવ શરૂ થઈ ગયો છે. એક દાયકા પહેલાના પોખરણના ૧૯૯૮ના પરમાણુ પરીક્ષણ પછીથી આ દેશના યુવાનોનો આત્મવિશ્વાસ બદલાયો છે. આજથી દસ વર્ષ પહેલાનો યુવાન વિચારતો હતો કે જે પણ સારું થશે એ વિદેશમાં થશે, ત્યાંથી આપણે લેવું પડશે. સારી ટેકનોલોજી (બેસ્ટ

ટેકનોલોજી) વિદેશમાં હશે. ત્યાંથી આપણે લાવવી પડશે. આજે પ્રાઈવેટ એન્જિનિયરીંગ કોલેજમાં ભણનાર વિદ્યાર્થી પણ વિચારે છે કે જો દુનિયામાં થઈ શકતું હોય તે ભારતમાં કેમ ના થઈ શકે. આ યુવાનોની આદર્શ માનસિકતા છે. એટલે જ વિજયની શરૂઆત થઈ ગઈ છે. ભારતમાતા પુનરુત્થાનના માર્ગ પર ચાલી નીકળ્યા છે. જે સમયે યુગ પરિવર્તનનો સમય આવે છે. એ સમયે વધારે બલિદાન માંગે છે અને વધારે ત્યાગની અપેક્ષા હોય છે. ત્યારે એ પ્રશ્ન થશે કે તે સમયે આપણે શું કરીશું ? અમે અમારા દાદાને, અમારા વડીલોને પ્રશ્ન પૂછ્યા હતા કે જે સમયે સુભાષચંદ્ર બોઝ આઝાદ હિન્દ સેનાની સ્થાપના કરી રહ્યા હતા, જે સમયે મહાત્મા ગાંધી 'અંગ્રેજો ભારત છોડો'નો નારો આપી રહ્યા હતા. તે સમયે તમે શું કરી રહ્યા હતા ? એ ભારતના સ્વતંત્રતા આંદોલનમાં તમારું શું યોગદાન છે ?

આજે બદલાયેલી પરિસ્થિતિમાં ફરી યુગ પરિવર્તન આવ્યું છે. ઈ.સ.૨૦૦૮ થી ૨૦૧૧ સુધી વિવેકાનંદ ઈન્ટરનેશનલ ફાઉન્ડેશનના સચિવના રૂપમાં અજિત ડોભાલજીની સાથે કામ કરવાનો મને અવસર મળ્યો, જે વર્તમાનમાં રાષ્ટ્રીય સુરક્ષા સલાહકાર છે. એ વખતે તેઓ અમારા ડાયરેક્ટર હતા. તે જ્યારે આંતરરાષ્ટ્રીય પરિસ્થિતિની વાત કરતા હતા. ત્યારે એક શબ્દનો પ્રયોગ ઘડીએ-ઘડીએ કરતા હતા. એમનો શબ્દ હતો: 'વિન્ડો ઓફ ઓપર્ચ્યુનિટી' અર્થાત 'તકની બારી' ખૂલી છે આજે ભારતને માટે. આજે સમગ્ર વિશ્વ ચાહે છે કે ભારત વિશ્વનું નેતૃત્વ કરે. પછી પર્યાવરણના ક્ષેત્રમાં હોય કે શિક્ષણના ક્ષેત્રમાં, આખી દુનિયા ભારતની તરફ જોઈ રહી છે. કેમકે ભારત ના હોય તો બીજો વિકલ્પ જે એમની સામે છે કે ભયાનક છે. એની વિસ્તારવાદી નીતિથી એ ડરી ગયા છે. એટલા માટે તે ભારતના કલ્યાણકારી નેતૃત્વનો સ્વીકાર કરવા ચાહે છે. કલ્યાણકારી નેતૃત્વ (Benevolent Leadership) ની અપેક્ષા રાખે છે ભારત પાસે. આવા સમયે શિક્ષકની જવાબદારી

મોટી થઈ જાય છે. આ ભારતમાં ભારત કેન્દ્રિત, ભારતીય મૂલ્યો પર આધારિત, ભારતીય જીવનદષ્ટિને પ્રતિબિંબિત કરે ભારતની સંસ્કૃતિમાં જેનું સ્થાન છે એવી શિક્ષણ પદ્ધતિની પુનઃસ્થાપના કરીશું, ત્યારે સાચા અર્થમાં ભારત વિશ્વની આ અપેક્ષાઓને પૂર્ણ કરી શકશે. અથર્વવેદમાં કહેવાયું છે કે 'ભદ્રની કામના કરવાવાળા ઋષિઓએ આ રાષ્ટ્રના લીધે તપ કર્યું ત્યારે આ રાષ્ટ્રનો જન્મ થયો છે. આ ભારતના જન્મનો ઉદ્દેશ્ય છે. વિશ્વના કલ્યાણની કામના કરવાવાળા ઋષિઓની તપસ્યાથી ઊભરી આવેલ આ રાષ્ટ્ર છે. એટલે જ્યાં સુધી વિશ્વનું કલ્યાણ ના થાય ત્યાં સુધી આ રાષ્ટ્રનું જીવનકાર્ય, જીવન ધ્યેય પૂર્ણ નહીં થાય અને આવું કરવા માટેની પેઢીને તૈયાર કરવાનું કાર્ય શિક્ષકનું છે, ગુરુનું છે.'

આવો, આજના આ પરિસંવાદના પ્રસંગ પર આપણે મનમાં સંકલ્પ લઈએ બલિદાન આપવાનો, સમય આપવાનો, આવા કાર્યોના લીધે વધુમાં ફૂંકે ને ભૂસકે આપણે ચોવીસ કલાક આચાર્યત્વ (શિક્ષકત્વ)- ને જાગૃત કરવામાં આવા વિદ્યાર્થીઓને તૈયાર કરવાનો. આવા સંકલ્પ જો શિક્ષક લેશે, તો આપણા પૂર્વજોના સ્વપ્ન નિશ્ચિત રૂપથી સાકાર થશે. આ વિશ્વાસને વ્યક્ત કરતાં હું મારી વાણીને વિરામ આપું છું. જય હિન્દ, જયભારત.

અનુસ્નાતક ગુજરાતી વિભાગ
સરદાર પટેલ યુનિવર્સિટી,
વલ્લભ વિદ્યાનગર (મો) ૯૪૨૯૪૧૫૩૬૧

॥ વિદ્યાવૃત્ત ॥

ચારુતર વિદ્યામંડળ સંચાલિત સીકાર્ટનાં પ્રતિનિધિઓએ 'કેમએક્સપો ઇન્ડિયા-૨૦૨૪' મેગા ઇવેન્ટમાં ભાગ લીધો

દેશ-વિદેશમાં સ્થિત કેમિકલ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ માટેનો આંતરરાષ્ટ્રીય કક્ષાનો મેગાઇવેન્ટ 'કેમએક્સપો ઇન્ડિયા-૨૦૨૪' તાજેતરમાં તા.૨૪ અને ૨૫ એપ્રિલ, ૨૦૨૪ દરમિયાન નેશનલ એક્સિબિશન સેન્ટર, મુંબઈ ખાતે યોજાયો હતો. આ એક્સિબિશનમાં ભારત તેમજ અન્ય દેશોમાંની સેંકડો નાની-મોટી કેમિકલ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ અને સર્વિસ પ્રદાતાઓએ ભાગ લીધો હતો. આ એક્સિબિશનમાં ચારુતર વિદ્યામંડળ સંચાલિત અને ડિપાર્ટમેન્ટ ઓફ સાયન્સ એન્ડ ટેકનોલોજી, ઇન્ડિયા અનુદાનિત સીકાર્ટ સંસ્થાના પ્રતિનિધિઓએ ભાગ લીધો હતો. રાષ્ટ્રીયકક્ષાની એનએબીએલની માન્યતા પ્રાપ્ત કરેલ સીકાર્ટ સંસ્થા કેમિકલ અને ફાર્મા ટેસ્ટિંગનાં અત્યાધુનિક ઉપકરણો ધરાવે છે, જેનો ઉપયોગ સમગ્ર ભારત દેશનાં સંશોધકો, રિસર્ચ એન્ડ ડેવલપમેન્ટ સેન્ટર્સ તેમજ ઉદ્યોગજગત મોટા પાયે કરે છે. આ એક્સિબિશનમાં સીકાર્ટના અનુભવી અને નિપુણ પ્રતિનિધિઓએ વિવિધ કેમિકલ જગતના ઉદ્યોગ સાહસિકોને સંસ્થામાં ઉપલબ્ધ તમામ અત્યાધુનિક સંસાધનોથી માહિતગાર કર્યા હતા. વધુમાં, રાજ્ય તેમજ દેશના સેંકડો ઔદ્યોગિક એકમોના પ્રતિનિધિઓએ સીકાર્ટ સંસ્થાના સ્ટોલની મુલાકાત લઈને સંસ્થા દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવતી સંશોધકીય અને ટેસ્ટિંગ સેવાઓ વિશે જાણકારી મેળવી હતી. આ બદલ સીવીએમના ચેરમેન એન્જી શ્રી ભીખુભાઈ પટેલ અને સીકાર્ટના ડાયરેક્ટર શ્રી આર.એચ.પરીખે સમગ્ર સ્ટાફને પ્રોત્સાહિત કર્યા હતા.

॥ आयुर्वेद ॥

આધુનિક યુગમાં નિદ્રા

આશિષ એમ. ભડાણીયા^૧
રિતેશ ગુજરાથી^૨

આધુનિક યુગમાં બધા જ લોકો બીમારી પ્રત્યે ખૂબ જ જાગૃક જોવા મળે છે અને જો કંઈ પણ શરીરમાં અલગ લાગે તો તરત જ કોઈ ડોક્ટરને બતાવી અને તેનું નિરાકરણ લાવે છે પણ આ રોજિંદા જીવનમાં શરીર માટેની ખૂબ જ જરૂરી એવી ક્રિયા એટલે કે ઊંઘ પર ધ્યાન આપતા હોતા નથી. આયુર્વેદ પ્રમાણે જોઈએ તો ત્રણ ઉપસ્તંભમાંથી એક નિદ્રાને ગણવામાં આવી છે. જે આજના યુવાનો કે બાળકોને ખૂબ જ સામાન્ય લાગતી એવી બાબત છે, પણ આપણા શરીર માટે કેટલી જરૂરી અને જો ન લેવામાં આવે તો કેટલી ઘાતક સાબિત થઈ શકે છે તેના વિશે વાત કરીએ.

પ્રસ્તાવના :

નિદ્રા એટલે કે તમારી તમામ ઇન્દ્રિયોને તમારા મનથી અલગ કરી અને એક આરામની અવસ્થા. જો આપણે જોવા જઈએ તો કોઈપણ, વાહન, ઇલેક્ટ્રિક સાધન બધી જ વસ્તુઓને અમુક સમય માટે બંધ કરવામાં આવે છે, જેથી તે તેની કાર્ય કરવાની શક્તિ જાળવી રાખે. તે રીતે આપણું શરીર પણ ઘણી બધી અલગ-અલગ પ્રણાલીઓની બનેલી રચના છે, જેનું સંતુલન જાળવવા માટે ઊંઘ ખૂબ જ જરૂરી ભાગ ભજવે છે. જો આયુર્વેદ પ્રમાણે જોઈએ તો નિદ્રા એ એક અધારણીય વેગ છે જેને રોકવાથી શરીરમાં ઘણા બધા ફેરફાર જોવા મળે છે. અને આધુનિક પ્રણાલી મુજબ WHOની આપેલી માહિતી પ્રમાણે એક તંદુરસ્ત જીવન જીવવા માટે દરરોજ સાત-આઠ કલાકની ઊંઘ જરૂરી છે, પણ હાલના યુવાનો ઘણી બધી કુટેવો, કોઈ વ્યસન, માનસિક તાણના લીધે તથા અન્ય કારણોસર તે પૂરતી ઊંઘ

લેતા નથી અને આ ઊંઘ ન લેવાની બાબત આગળ જઈને ઘણા બધા માનસિક અને શારીરિક વ્યાધિઓનું કારણ બને છે.

ઊંઘને અસર કરતાં પરિબળો

- * મોડે સુધી રાત્રે મોબાઇલ અથવા કોઈપણ બ્લૂ લાઈટના સંપર્કમાં રહેવું.
- * દિવસે સૂઈ જવું.
- * સૂતા પહેલાની થોડીક કલાકો પહેલા જ આહાર લેવો.
- * દિવસમાં કામ અથવા ભણવાની બાબતની કોઈ ચિંતા.
- * આહારની અંદર દરરોજ વધારે પડતા રુક્ષ ખોરાકનું સેવન કરવું.
- * કોઈ લાંબા સમય માટે ઉપવાસ.
- * કોઈ બીમારીના દુખાવાના કારણે.
- * ચિંતા, ક્રોધ, કોઈ વાતનો ભય વગેરે પરિબળો.

આજ કાલના દોડભાગવાળા જીવનમાં ઘણી બધી વસ્તુઓ જેવી કે રુક્ષ ખોરાક અને હાલના યુવાનો કે બાળકોમાં મોડી રાત સુધી મોબાઇલ વાપરવાની ટેવ ખૂબ જ સામાન્ય બનતી જાય છે. ઘણી બધી વ્યક્તિઓ દિવસ દરમિયાન પણ ઊંઘ લેતા હોય છે પણ આયુર્વેદમાં ગ્રીષ્મ ઋતુ સિવાય એક પણ ઋતુમાં બપોરે ઊંઘ લેવાની મનાઈ કરવામાં આવી છે કારણ કે ઊંઘમાં સ્નેહ ગુણ હોય છે, જે કફમાં વધારો કરે છે અને પાચક અગ્નિને મંદ કરી નાખે છે અને આગળ જઈ બીજી બીમારીઓ જેવી કે કમળો, માથામાં દુખાવો, શરદી, ગળાના રોગો, શરીર દુખવું, ખંજવાળ, કફ, તાવ, વગેરે જેવી બીમારીઓમાં પરિણમે છે.

પૂરતી ઊંઘ ન લેવાથી થતાં નુકસાન

- * આખો દિવસ માથું ભારેભારે લાગવું.
- * શારીરિક બળમાં ઘટાડો થવો.
- * પૂરા દિવસ થાક અનુભવવો.
- * બગાસાં આવવાં.

- * શુક્રાણુઓનો નાશ થવો.
- * અત્યારના મોડર્ન રોગો જેવા કે એન્કઝાયટી, ડિપ્રેશનના શિકાર બનવું.
- * આહારનું પૂરતું પાચન ન થવું અથવા તો કબજિયાત જેવું લાગવું.
- * સ્વભાવમાં ચીડિયાપણું આવવું.
- * યાદશક્તિમાં ઘટાડો થવો.
- * આંખોની બીમારીઓ.
- * વજનમાં વધારો થવો.

ઓજ એટલે કે જે આપણી શરીરની રોગો સામે લડવાની રોગપ્રતિકારકશક્તિ અને બળ સાથે જોડાયેલું હોય છે તેના પર પણ ઊંઘથી અસર જોવા મળે છે. સુખ, દુઃખ, મનની પુષ્ટિ, બળ, વીર્યનો વધારો, માનસિક શાંતિ, પેટની પાચન શક્તિ, જ્ઞાન અને આરોગ્ય એ બધું જ આપણી ઊંઘ ઉપર આધાર રાખે છે. પરંતુ અમુક બાબતોમાં વ્યક્તિઓ જેવી કે જે આખો દિવસ ભારે વજન ઊંચકતી હોય, લાંબી પગપાળા યાત્રા કરેલી હોય, કોઈ શોકમાં, ભયમાં, ગુસ્સામાં, જે અપચાને લગતી બીમારીઓ, વધુ પડતું મદિરાપાન કરેલા, અભ્યાસ, અને ખૂબ જ થાકેલા, બાળકો અને વૃદ્ધોને દિવસ દરમિયાન ઊંઘ લેવાનું સૂચવવામાં આવેલું છે.

ઊંઘ માટેની ચિકિત્સા :

અત્યારે જો અનિદ્રાની ચિકિત્સાની વાત કરીએ તો અમુક એલોપેથિક ગોળીઓ સૂચવવામાં આવે છે, જેનાથી ઊંઘ તો આવે છે પણ આગળ જઈ આ ટેવ અથવા તો કોઈ બીજા શરીરને નુકસાન કરતા પરિબળો બને છે, પણ આપને જો આયુર્વેદ પ્રમાણે આપેલા ચાર પ્રકારના નાના-નાના મુદ્દાઓને પણ ધ્યાનમાં રાખીએ તો એક તંદુરસ્ત ઊંઘ તરફ આપણા

શરીરને વળી શકીએ છીએ. આયુર્વેદ પ્રમાણે અનિદ્રા જેવી બાબતોની ચિકિત્સા માટે ચાર પ્રકારની પદ્ધતિઓ જેવી કે બાહ્યઉપચાર, માનસિક ઉપચાર, આહારીય ઉપચાર અને અન્ય ઉપચાર આપવામાં આવેલી છે.

- * અભ્યંગ એટલે કે પૂરેપૂરા શરીર પર માલિશ કરવું.
- * આંખોમાં તર્પણ કરવું.
- * સવારે પ્રાણાયામ અને યોગ કરવા.
- * સ્નાન, શિરોલેપ, કર્ણપૂરણ, શિરોભસ્તી, શિરોધારા જેવી આયુર્વેદિક ચિકિત્સા પ્રણાલી
- * માથામાં તેલથી માલિશ.
- * ખોરાકની અંદર અનુપ માંસ કે પછી ભેંસનું દૂધ પણ ખૂબ જ સર્વ શ્રેષ્ઠ માનવામાં આવે છે.
- * દિવસે સૂવાની ટેવ બંધ કરવી
- * ધૂમ્રપાનની આદત છોડવી.
- * દરરોજ એક સમય પ્રમાણે કાયમી સૂવું.

ઘણી વાર અમુક લોકો એવો પણ દાવો કરતાં હોય છે કે અમે પાંચ કલાક ઊંઘીને પણ અમારી નિદ્રા પૂરી થઈ જાય છે. પરંતુ અહીં આ સમજવા જેવું છે કે બધા લોકોના શરીર, વ્યવસાય, માનસિક ક્ષમતા અલગ હોય છે માટે દરેક વ્યક્તિ અને ઉંમરના લોકો માટે અલગ અલગ કલાકોની ઊંઘનું વર્ણન કરવામાં આવેલું છે. આમ, આપણે આધુનિક જીવનશૈલીમાં તમામ માનસિક અને શારીરિક રોગો સામે ઉપર જણાવેલ તમામ મુદ્દાઓને ધ્યાનમાં રાખીને આપણા જીવનમાં અપનાવીએ અને એક તંદુરસ્ત ઊંઘથી સ્વસ્થ શરીરની રચના કરીએ.

પ્રથમ વર્ષ, બી.એ.એમ.એસ.^૧

વિભાગાધ્યક્ષ, સંહિતા સિદ્ધાંત અને સંસ્કૃત^૨
જી. જે. પટેલ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ આયુર્વેદિક સ્ટડીઝ
એન્ડ રિસર્ચ, ન્યૂ વલ્લભવિદ્યાનગર

ધ્યાન એ નિદ્રાનો વિકલ્પ નથી. નિદ્રા અને ધ્યાન બંનેના પોતાના ફાયદા છે.
જો નિયમિત કરવામાં આવે છે તો ધ્યાન તમારી નિદ્રાની ગુણવત્તા સુધારી શકે છે.

ચુસ્તર વિદ્યાર્મણ સંચાલિત શાળાઓની પરિણામ
Secondary & Higher Secondary Schools Board Exam Result : March-2024

Sr. No.	Name of School	Appeared in Exam	Pass	Fail	Grade						Total Pass	School Result %	Board Result %	
					A1	A2	B1	B2	C1	C2				D
	Secondary Section													
1.	V & C Patel English School (CBSE)	116	116	00	13	29	33	21	16	03	01	116	100	93
2.	I. B. Patel English School (SF)	83	82	01	09	30	18	14	08	03	00	82	98.79	82.56
3.	I. B. Patel English School (GIA)	229	223	06	16	58	53	55	28	13	00	223	97.37	82.56
4.	G. J. Sharda Mandir	237	209	28	07	38	41	47	61	14	01	209	88.19	82.56
5.	M.U.Patel Technical High School	157	107	50	03	07	27	19	27	22	02	107	68.15	82.56
6.	S.D.Desai High School	63	41	22	00	02	07	11	14	07	00	41	65.07	82.56
	Total	885	778	107	48	164	179	167	154	62	04	778	87.91	
	Higher Secondary Section													
1.	V & C Patel English School (CBSE)	90	90	00	12	19	21	32	06	00	09	90	100	87.98
2.	C.V.M.Higher Secondary Education Complex-Vocation Stream (Home Scieence)	60	54	03	00	10	17	15	06	03	03	54	90.00	89.34
3.	C.V.M.higher Secondary Education Complex-General Stream (TVPatel)	387	363	24	03	38	69	104	96	50	03	363	93.80	91.92
4.	I.B.Patel English School (SF)	14	12	02	01	01	01	04	03	02	00	12	85.71	82.45
5.	C.V.M.Higher Secondary Education Complex-Science Stream (RPTP)	554	473	81	06	50	111	108	96	91	11	473	85.38	82.45
	Total	1105	992	110	22	118	219	263	207	146	17	992	89.77	--

Overall Grand Total : 1770 / 1990 = 88.94%

BOOK POST
June 2024

V-Vidyanagar 26 (6)
Published on 05/06/2024
No. of Pages 36 Including Cover
ISSN 0976 – 9609 V-Vidyanagar

Postal Regd. No. AND/318/2024-26
RNI Regd. No. Guj/2009-11/5433
Posted at Vallabh Vidyanagar on
5th of Every Month

ઘોરણ ૧૨ ની વિવિધ વિદ્યાશાખાઓમાં ઉત્તીર્ણ થયેલ વિદ્યાર્થી ભાઈઓ અને બહેનોના કારકિર્દી માર્ગદર્શન હેતુ ચારુતર વિદ્યામંડળ તથા ચારુતર વિદ્યામંડળ યુનિવર્સિટી દ્વારા તા. ૧૬, ૧૭ અને ૧૮ મે ૨૦૨૪ ના રોજ વી. એન્ડ સી પટેલ, ઈંગ્લિશ સ્કૂલ ખાતે એન્ડ્યુકેશન ફેરનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું. આ એન્ડ્યુકેશન ફેરમાં ચારુતર વિદ્યામંડળ યુનિવર્સિટી દ્વારા ચાલતા વિવિધ અભ્યાસક્રમોને અનુલક્ષીને વિષય તજજ્ઞો દ્વારા વિદ્યાર્થી ભાઈઓ-બહેનોને તેમની ભવિષ્યની કારકિર્દીને અનુલક્ષીને માર્ગદર્શન આપવામાં આવ્યું હતું. આ એન્ડ્યુકેશન ફેરનો ચરોતર પંથકના વિદ્યાર્થીઓ, વાલીઓ તથા વલ્લભ વિદ્યાનગરના નગરજનોએ બહોળી સંખ્યામાં લાભ લીધો હતો. તસવીરોમાં એન્ડ્યુકેશન ફેરનું ઉદ્ઘાટન કરતા સીવીએમ યુનિવર્સિટીના પ્રમુખશ્રી એન્જિ. ભીખુભાઈ બી. પટેલ, ચારુતર વિદ્યામંડળના ઉપપ્રમુખશ્રી મનીષભાઈ પટેલ, માનદ્ મંત્રીશ્રી ડૉ. એસ. જી. પટેલ, માનદ્ સહમંત્રીશ્રી વિશાલભાઈ પટેલ, સીવીએમ યુનિવર્સિટીના ઈન્ચાર્જ રજિસ્ટ્રાર ડૉ. દર્શક દેસાઈ, ચારુતર વિદ્યામંડળ યુનિવર્સિટીની ઘટક સંસ્થાઓના આચાર્યશ્રીઓ, નિયામકશ્રીઓ તથા શિક્ષકગણ દૃશ્યમાન થાય છે.

Editor : Dr. Urvish Chhaya

If undelivered, return to

Dr. S.G. Patel, Hon. Secretary, Charutar Vidya Mandal,
Vallabh Vidyanagar 388120, Gujarat (INDIA)

(Printed, Published and Owned by Charutar Vidya Mandal, Vallabh Vidyanagar)